

Familievernets skriftserie nr 1/2011

Barn i familievernet

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

Barn vil bli sett og hørt

Alle barn av foreldre som oppsøker familievernkontorene, håper at de voksne skal slutte å krangle og i stedet samarbeide om å være foreldre. Dette minner oss om familievernets viktige oppdrag: Vi skal bidra til å sikre at barna får en best mulig og tryggest mulig oppvekst. Hvordan kan vi gjøre dette best mulig? Dette nummeret av Familievernets skriftserie omtaler en del teoretiske og praktiske tilnærminger, som vi håper dere vil finne nyttig.

Perspektivet er sentralt i familievernets utadrettede arbeid og tverretatlige samarbeid. Foreldreveiledningsprogrammet (ICDP) står sentralt i vår etat. Utviklingen av programmene Godt samliv og Fortsatt foreldre er også gode eksempler.

Vi er en familie-verntjeneste, og ikke primært en parverntjeneste. Nå er det god erfaring for at barna vil profitere på at foreldrene får god parterapeutisk hjelp. Men det er en særlig utfordring å holde barneperspektivet høyt oppe også i det kliniske arbeidet og la barna få en selvstendig rolle. Som heftet viser, er det utviklet en rekke metoder for å høre og snakke med barn. Vi må øke bevisstheten på barnas rett til å bli hørt.

Dette gjelder også mekling. Når bruddet er et faktum, blir det viktig å møte foreldrene med metoder som gjør at de velger å fortsette meklingen på frivillig basis og finner gode løsninger for barna utenfor rettsapparatet. SINTEFs undersøkelse viser at barn blir trukket aktivt inn i bare 4 prosent av meklingsene.

Familievernet møter ekstra store utfordringer i møte med noen familier. Familievernet har nå et godt samarbeid med det kommunale barnevernet i de vanskeligste sakene, og med ATV der de er etablert. Familievernet er også aktivt inne i opplæringsprogrammet rettet mot enkeltkommuner knyttet til risikofødsler. Ordningen med tilsyn under samvær gir tjenesten særlig store utfordringer, fordi det kan stilles spørsmål ved om den fungerer "til barns beste". Vi imøteser en varslet høring om denne ordningen, og håper på en endring av praksis som er mer i samsvar med opprinnelig intensjon.

God lesning!

Oslo, desember 2011

Anne Kristine Due-Sørensen

Seksjonssjef, Seksjon for familie og oppvekst, Bufdir

Innhold

Leder	2
Intervju med statsråd Audun Lysbakken	3
Hvorfor barn?	8
Pernille (11 år): Mitt møte med familievernet	14
Kompetanseløft for arbeid med barn	16
Høring av barn i mekling	19
Meklerne og barna	24
Barnefokuset arbeid med foreldre i konflikt	28
In My Shoes	30
Grupper for barn etter samlivsbrudd	32
Vanlig, men vondt	36
Barn i samisk kultur	38
Tilsyn under samvær	41
Skal familievernet ha samtalegrupper for barn?	42
KOR for barn	45
Barn i risiko skal bli sett	46
Foreldreveiledning	47

Utgitt av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).
Redaktør Berger J. Hareide, redaksjon: Claus Albro Hagen
Desember 2011

ISBN 978-82-998122-8-3

Opplag 2000

Design og produksjon Siste skrik

Foto: Kai Myhre (cover) og Claus Albro Hagen

Foto: Berit Roald / Scanpix

- Jeg ønsket meg dette viktige arbeidsområdet!

Statsråd Audun Lysbakken fastslår i dette intervjuet med Familievernets skriftserie at barn- og familiefeltet er et tungt politikkområde, som blant annet har stor betydning for den framtidige verdiskapingen i Norge. Han avviser at arbeidsoppgavene til BLD og Bufetat er "ubetydelige", slik noen har hevdet.

Intervju: Berger J. Hareide

- Jeg ser familievernet som veldig viktig og som veldig vellykket.

Statsråden nøler ikke, når spørsmålet kommer opp om hvordan han vurderer vår tjenestes innsats.

- Vi ser at familievernet gjør en innsats for familier på stadig nye felt. Jeg var veldig imponert over familievernets respons på det som skjedde 22. juli, da de

raskt hadde et tilbud oppe ved flere kontorer for å hjelpe kriserammede familier. Jeg har besøkt familievernkontorer som også gjør en kjempeinnsats med forebygging av tvangsekteskap. Familievernet har vist seg å være en fleksibel tjeneste som er i stand til å omstille seg til de behovene familiene i veldig ulike typer kriser og problemer har. Jeg tror det er en viktig framtid for familievernet.

Audun Lysbakken sitter aktivt foroverlent i oppbrettede hvite skjorteermer i sofagruppen på statsrådkontoret, passe ungdommelig, passe formell. Vi er tildelt en halvtime. Her er ingen tid å spille. Det gjør da heller ikke Lysbakken.

– Ser vi bare på meklingsinstituttet, så er det vel ingen tvil om at familievernets innsats innenfor mekling er en stor suksess. Vi har svært gode tall for hvor mange som klarer å løse konflikter gjennom familievernets apparat i stedet for domstolene. Jeg mener det beviser at familievernet spiller en veldig viktig rolle for å dempe konfliktnivået i familier som er i en alvorlig situasjon, til beste både for barn og voksne. Familievernet er et svært godt alternativ til at konfliktene får ta overhånd. Så er det store paradokset at samtidig som familievernets kapasitet ofte strekkes til det ytterste, så er det fortsatt sånn at det er mange som ikke kjenner til familievernets tilbud, så jeg tror egentlig at potensialet er enda større.

Et sterkt ønske

To år har gått siden den unge SV-nestlederen ble barne- og likestillingsminister. Klassekampens redaktør skrev da at det var typisk for SV å velge et ubetydelig departement som BLD. Audun Lysbakken var helt uenig i karakteristikken.

– Jeg hadde et sterkt ønske om å komme hit. Det var fordi jeg hadde et sterkt ønske om å få barne- og likestillingspolitikken høyere opp på den politiske dagsordenen, ja høyne statusen for feltet. Og jeg mener vel at vi har klart det. Vi er i dag et departement som det er mye oppmerksomhet rundt, fordi vi gjør mye viktig. Noe som provoserer meg veldig, er denne tendensen til å dele opp politikken i myke og harde felt, eller tunge og lette tema. Det som har med barn, familie eller likestilling å gjøre, skal da liksom ikke være avgjørende spørsmål for samfunnsbygging og samfunnsstrukturer. Mitt utgangspunkt er motsatt: Det finnes knapt noe som er så avgjørende for framtidig velferd og velstand i Norge, som om vi klarer å gi barna en oppvekst som gjør at de kan være fullverdige bidragsyttere og delta i samfunnet hele livet. Makter vi det ikke, slik at de blir stående på sidelinja og marginaliseres, vil de samfunnsmessige kostnadene være enorme. Den samfunnsmessige gevinsten av å klare det, er tilsvarende veldig, veldig stor.

Vi skulle snakke barn, det oppgitte tema for samtalen. Men statsråden er politiker. For ham er sammenhengene større. Han har simpelthen i ermet et kinderegg. Tingene henger sammen. Han er da også likestillingsminister. Og inkluderingsminister.

– Likestillingen må med. Klarer vi å ha en familiepolitikk som er slik at kvinner kan kombinere det å få barn og å stå i arbeid? Det sier seg selv at samfunnets rikdom og framgang hadde vært betydelig mindre, hvis vi ikke kunne bruke av hele befolkningens talent, og ha hele befolkningens arbeidskraft tilgjengelig. Likestilling og familiepolitikk er en avgjørende investering i framtidens verdiskaping, fordi vi nå klarer å kombinere kvinnelig sysselsetting med Europas tredje høyeste fødselsrate. Det er veldig interessant, fordi årene da det har blitt mer likestilling i familiene, mer permisjon på far, der vi også har hatt kraftig utbygging av barnehager, ser vi at fødselsraten øker kraftig. Det er avgjørende at vi i framtiden har nok unge arbeidsføre som kan ta vare på de eldre.

Gevinst av god familiepolitikk

– *Men barn og likestilling er vel ikke bare et sosialøkonomisk spørsmål?*

– Det er noen som har beskyldt meg for å ha et instrumentelt forhold til barn og familie, som om dette er noe vi driver med for at vi skal tjene på det som samfunn. Det er det selvfølgelig ikke. Det er noen dype, verdimesige, moralske grunner til å kjempe for barns oppvekstvilkår. Likevel er jeg opptatt av at vi også skal få fram den samfunnsmessige, samfunnsøkonomiske gevinsten av en god familiepolitikk, fordi det er en stor misforståelse at det bare er asfalt, finans og olje som bidrar til å bygge samfunnet. Investeringene som vi gjør i folk, er i det lange løp mye viktigere.

– *Dette høres tilforlatelig ut, men gjør det det for NHO og næringslivsledere også. Hva er det som gjør at de ikke hopper på ditt kinderegg her?*

– Det er ikke tradisjon for å se på dette på denne måten. Familiepolitikken ses på som en utgiftspost, som bidrar til økte offentlige utgifter, i stedet for til verdiskaping. Det å endre det perspektivet er avgjørende. Vi får enormt med besøk fra utlandet fra politikere og fra media. De sliter nettopp med den store utfordringen at de dels ikke får kvinner til å delta i yrkeslivet, og dels har veldig lave fødselstall. Det at vi har klart å løse de to tingene på en gang, er ganske unikt i Europa i dag. Det gir oss et veldig fortrinn for morgendagen. Jeg tror det handler om å bryte ut av tradisjonell tenkning.

– *Det er vel noen som greier det?*

– Joda, vi ser noen uvanlige allianser. For eksempel i diskusjonen om pappapermisjon, om kvoter, har jeg jo mye konflikter med høyresiden. Men jeg er på lag med NHO.

Statsråd Audun Lysbakken tok i mot Familievernets skriftserie på sitt kontor kort etter utgivelsen av Lysbakkens egen pappabok.

Kristin Skogen Lund, presidenten i NHO, har sagt at å gå inn for å fjerne dette nå er en misforstått frihetsfundamentalisme. Det er godt sagt!

– *Er vi der vi bør være i dag i familiepolitikken, eller er det behov for å satse mer. Du er vel ikke helt fornøyd med tingenes tilstand. Hvor bør man satse mer?*

– Vi har hatt noen veldig store satsninger under den rødgrønne regjeringen. Alle de formidable tingene som har skjedd med barnehager er godt kjent. Vi har bygget ut foreldrepermisjonen kraftig. Kombinasjonen av de to tingene tror jeg er veldig avgjørende for at norske familier velger å få barn. Det gjenstår jo ting, flere barnehageopptak, og vi skal bygge ut permisjonen litt til før jeg er fornøyd. Men jeg tror at vi nå med fordel kan vende blikket mot en del andre spørsmål. Det ene, når det gjelder familiepolitikken, handler om å legge bedre til rette også for de som ikke er i arbeid. Mens vi som er i arbeid har svært gode rettigheter, blant annet pappapermisjon, er det sånn at engangstønaden er lav for de som ikke er i arbeid.

Barn og arbeid

– *Her er forskjellene store. I en kronikk forleden fortalte en kvinnelig overlege om hvordan hun hadde vært en velferdsvinner, med betaling fra det offentlige i millionklassen for sine barn, i kontrast til en som ikke var i arbeid, som bare fikk mikroskopiske fødselspengene.*

– Ordningen er slik fordi vi ønsker at det skal være mulig å kombinere barn og arbeid. Derfor har det vært fornuftig. Men nå er det sånn at vi vil legge godt til rette for at for eksempel også litt yngre folk kan få barn før de er etablert i arbeidslivet. Også de barna som er født inn i familier som ikke har så gode permisjonsrettigheter, bør kunne få en best mulig start. Til syvende og sist er jo disse ordningene til for barna. Det er bare det at jeg avviser det motsetningsforholdet som trekkes opp mellom likestillingspolitikk og god familiepolitikk. Jeg tror at det er bra for barn med likestilte familier.

– Der er du for så vidt også på god forskningsgrunn. Likestilling er bra for parforholdet og for barna. Men blir ikke dette vel mye middelklasse-tenkning?

– Jeg er veldig opptatt av at vi må ikke bare ha fokus på middelklassen og middelklassens barn. Derfor har de store pengene i min tid som minister gått til barnevernet, til de mest utsatte barna våre. Vi har alt for mange barn i Norge som opplever omsorgssvikt, og som ikke vokser opp i de trygge rammene som vi vil at barn skal ha. De barna representerer ingen store velgergrupper. De har få som snakker sin sak i det offentlige. Det er lett at de blir oversett av politikere. Jeg har sett det som en æressak å se dem. Derfor har vi det største løftet ressursmessig for det kommunale barnevernet på tjue år. Og vi holder samtidig på med å gjennomgå hele organiseringen av barnevernet.

F-ordet

Intervjuet kom – tilfeldigvis – rett etter at Lysbakken hadde sluppet sin bok om å være pappa, og hadde fått mye mediedekning på temaet amming. Det lar vi klokkelig ligge her. Men det slo en, etter lesing av boka, at ordet familie ikke er bannlyst, slik det har vært tendenser til SV- og AP-sammenhenger. Statsråden sier rett ut at venstresida ikke bør være så redd for f-ordet.

– Det er et stort paradoks i den politiske debatten at det nesten bare er høyresiden som snakker familiepolitikk. Det vil si at det er ikke bare de som snakker om sakene, men når venstresiden snakker om det, kaller vi det gjerne likestillingspolitikk. Det får det til å se ut som om det er høyresiden som har monopol på familien. Det synes jeg er trist, for jeg mener at mange av de likestillingsreformene som venstresiden har stått i spissen for, i virkeligheten er svært god familiepolitikk. Og det vises jo i de økende fødselsratene de siste årene at barnehageløft, mer pappaperm osv. har vært med på å legge grunnlaget for at flere velger å få barn. Det er blitt mer attraktivt å ha barn. Det er lettere å være småbarnsfamilie i Norge. Da er det ingen grunn til at vi skal overlate familieordet til dem som har strittet imot en del av disse viktige ordningene.

– Men hvorfor denne til tider nesten allergiske reaksjon på venstresida mot familieordet? Vi har jo undersøkelser som viser at for 90-95 prosent i Norge er familien det viktigste i livet.

– En av grunnene er nok at vi har vært opptatt av å anerkjenne at i dagens samfunn er familier så mangt. Det er ikke bare den heterofile kjernefamilien som er familie i

Norge i dag. Det er mine og dine barn, det er aleneforsørgerne, det er homofile foreldre. Familiepolitikk må tilpasses det bildet. Vi må ha en politikk for flere typer familier. Derfor har ikke jeg noe imot å snakke om familier. Familien er det viktigste i livet for folk flest. Da må vi snakke mer om det.

Og da greier ikke intervjueren å dy seg, og kommer med et meeeget langt spørsmål, som på vedvarende seksti-åttentvis tar utgangspunkt i samfunnet. En kjapp analyse viser en markant utvikling i retning av økt individualisme og markedstilpasning. Det blir bekymringsfullt hvis dette får ete seg inn i familieforholdene. Livet skal i dag primært være en selvrealisering. Hvis min partner ikke kan hjelpe meg med det, får jeg finne en annen. Hvis jeg ikke er fornøyd med varen jeg har kjøpt, så velger jeg noe annet. Markedets frie valg blir fulgt opp av venstresidas rettigheter. Dette er noe annet enn familieverdier, hvor det handler mer om forpliktelser overfor andre, enn om "what's in it for me". Det er primært barna som får lide av en slik markedsideologi som nå begynner å kripe inn på familieområdet. Det blir oftere samlivsbrudd, og det velges samlivsformer som gir lite forutsigbarhet og trygghet for barna. Det økende antallet barn i barnevernet synes å ha sammenheng med økende antall samlivsbrudd og familiekonflikter.

– Hva er det som skjer i samfunnet?

– Et stort spørsmål. Jeg har stilt meg det spørsmålet mange ganger. Vi ser jo at både familieverket og barnevernet har en voldsom pågang av familier og barn i krise. Tallene vokser år for år. Har samfunnet blitt verre å vokse opp i? Er det et vanskeligere samfunn å være familie i? Har vi blitt et kaldere samfunn? Jeg er ikke så sikker på det. Jeg tror det er noe i det at vi i dag stiller andre krav til livet enn før. Før hadde folk kanskje et litt enklere mål med tilværelsen, få en god jobb, oppnå en grei levestandard for familien sin. I dag er det nok kanskje sånn at vi først og fremst krever av livet at vi får være lykkelige. Det er et veldig stort krav, uopnåelig for de fleste av oss i annet enn øyeblikk. Urealistiske forventninger til alt livet skal ha å by kan skape problemer. Samtidig tror jeg vi skal være litt forsiktige med å avlese disse statistikkene om behovet for familievern og barnevern som at det blir mer og mer elendighet, for det handler også om at tilliten til tjenestene har blitt langt større.

– For så vidt enig der. Det er en positiv utvikling i retning av større åpenhet.

– Tjenestenes evne til å avdekke elendighet og omsorgsvikt som før lå skjult i mørke, er blitt mye bedre.

Samfunnets innstilling til hva som er privat og hva som er et anliggende for fellesskapet, har endret seg veldig. Bare se på hvordan den politiske debatten rundt barnevernet har endret seg de siste ti-femten årene. Tidligere handlet det alltid om at barnevernet grep inn for mye. I dag handler kritikken nesten alltid om at man ikke har grepet inn. Dette tror jeg reflekterer en endring i folks syn på disse tingene. Før var det som skjedde innen familien privat. Noe som samfunnet ikke skulle blande seg inn i. I dag er det en langt større aksept for at dette er et samfunnsmessig anliggende hvordan hvert enkelt barn har det, også hjemme. Det er et samfunnsmessig anliggende å hindre at mennesker lider innenfor sin egen familie. Derfor tror jeg ikke det var mindre omsorgssvikt da jeg vokste opp på 80-tallet, men jeg tror vi avdekker mer. Sånn sett er det et uttrykk for en viss suksess for både for familieverket og barnevernet. Begge tjenestene strekker nå ressursene til det ytterste, fordi behovet er så stort.

Helheten viktigst

– I familieverket har vi blitt særlig opptatt av vold. Vår tjeneste har årlig som klienter om lag fem tusen familier hvor vold er et tema. Justisdepartementet har et hovedansvar på voldsfeltet. Men ditt departement er i alle høyeste grad med, og familieverket ønsker å bidra.

– Vold er både et barnespørsmål og et likestillingsspørsmål. Det er spørsmål om helt fundamentale rettigheter for barn. Både til ikke å bli utsatt for vold i oppveksten, men også til det å slippe å være vitne til vold. Vi vet nå mye mer om skadevirkningene av det. Kampen mot familievold er også et spørsmål om akseptable levekår for barn. En oppdragelse fri for vold er et absolutt krav. Det skal være et stort rom for kulturelt mangfold, men ikke for vold mot barn. Det å dempe konfliktnivået i familier er svært viktig for å forebygge vold. Her har familieverket en viktig oppgave. Vi må utvikle tilbud til menn, til kvinner og til barn. Og vi må tenke helhetlig. Jeg ser familievern tjenesten som komplementær i forhold til for eksempel ATV. Familievernets vinkling mot familien som helhet er et nødvendig og verdifullt bidrag i denne sammenheng.

– Til slutt, du slipper ikke unna det: Du har selv fått barn, og har vært aktiv far – det kan vi alle lese om nå. Har det gjort deg til en bedre barneminister?

– Ja, jeg tror det. Nå er det viktigste i min jobb ikke å kunne alle faglige spørsmål, men å kunne nok til at jeg kan slåss godt for sektoren. Men uten denne farspermi-

sjonen tror jeg ikke at jeg på samme måte kunne ha sett hvor sårbare og fantastiske barn er.

Vi er alt på overtid. Statsråden har vært kontinuerlig foroverlent, helt i sine formuleringer, tidvis har han litt distré forsynt seg av druer fra det bugnende fruktfatet på statsrådbordet. Kan vi lokke ham litt mer utpå til slutt? Han forvalter jo trefoldigheten barn, likestilling og inkludering, som sagt rene kinderegget. Hva er viktigst?

– Det viktigste er helheten. Disse tingene henger sammen. Vi har så langt prioritert barn mest og satset tungt på opprustingen av barnevernet. For situasjonen i det kommunale barnevernet har vært mest akutt. Men jeg ser jo at familieverket kunne ha trengt en skikkelig tilleggsbevilgning. Like fullt, jeg står inne for prioriteringen.

Hvorfor barn? En liten vandring i familievernets barneperspektiv

Berger J. Hareide, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

– Vi har i Bufdir ønsket en prioritering av barneperspektivet, og nå er det klart uttrykt i tildelingsbrevet til oss fra BLD at familier med barn skal prioriteres i familievernet. Familieperspektivet bør enda sterkere inn i barnevernet, og familievernet må på sin side ha et tydeligere fokus på barn.

Kjetil Horgmo ville gjerne utdype dette, vår avtroppende avdelingsdirektør i Bufdir med ansvar blant annet for familievernertjenesten, midt i pappesker og pakking, før han sluttet medio november. Rimelig da at han får inngressen her, før han går over i ny stilling ved Høgskolen i Telemark.

Vi begynner altså i det topptunge, i ”top-down”, før en liten vandring videre i familievernertjenestens forståelse av barneperspektivet. En vandring med noen få tilfeldige mellomlandinger med lesning og noen samtalepartnere. Og noen tanker som dermed ble igangsatte.

Det er altså gitt at vi skal prioritere familier med barn i våre tilbud. Ikke bare fordi BLD har bestemt det. Kjetil Horgmo mener det ligger en god og forståelig samfunnsbegrunnelse i barn. Det er egentlig et bra rasjonale for hvorfor i all verden staten skal utstyre seg med et familievern.

– Barn er en god prioritering. Vi må se familievernet i et samfunnsperspektiv og spørre hva som er den sosialpolitiske begrunnelsen for vår tjeneste. Her står forebygging sentralt. Det er viktig for samfunnet å investere i tiltak som hindrer skeivutvikling, og sikrer gode, trygge rammer for oppvekst. Familievernet jobber jo nettopp med å få til stabile og gode familier, samt å få foreldre til å være gode foreldre også etter samlivsbrudd. Det er viktig å være tydelig på slike begrunnelser for hvorfor staten skal drive denne type førstelinjetjeneste. Nå er det flere enn oss som jobber med barn og familier. Men familievernet stiller med svært høy kompetanse på dette feltet. Dette er vår tjenestes spesialitet.

Barn – eller parterapi ?

Barn som familievernets spesialitet? Jeg er vel usikker på om det hadde blitt den gjennomgående definisjonen, hvis vi hadde hatt en rundspørring blant våre familierapeuter. En ”bottom-up” prioritering ville vel heller havnet på *parterapi* som familievernets adelsmerke – eller konkurransefortrinn, som det heter på moderne reklamespråk-norsk. Samtidig er det mye kompetanse både på barn, par og familier i vår tjeneste.

Wenche Mobråten, psykolog og avdelingsdirektør i Region øst, hilser velkommen prioriteringen fra BLD. Barns oppvekstvilkår bør være samfunnsoppgave nummer 1.

– Det er viktig å fremheve at parterapi med mor og far, og mekling uten barn tilstede, også er å sikre barn gode oppvekstvilkår. I mange av sakene kan det være nok. Det er jo riktig at vi også hjelper barna indirekte ved å gi foreldrene hjelp. Men det er lett å glemme barna. Det er en myte at de ikke skjønner hva som foregår. De skjønner mye mer enn man tror, og kan ha mange tanker om hva som skjer. Derfor må barna mer inn, også i familievernet.

Fra starten av for vel 50 år siden har familievernet hovedsaklig arbeidet med par med samlivsproblemer. Nå var rett nok en del av ideologien også å forebygge skilsmisser, og gjennom det å sikre den gode rammen som familien er for barns oppvekst. Så barna var for så vidt til stede i begrunnelsesplattformen. Men de var bare indirekte med. Den dominerende forståelsen var at ”man jobbet for barna via foreldrene” (Kopperud 2007). I en masteroppgave fra 2007 har Ella Kopperud, Familiekontoret i Aust-Agder, karakterisert dette som ”den rådende diskursen” i familievernet. Hvis foreldrene får det bedre, vil det også bli bedre for barna. Samtidig har det også i denne forståelsen ligget et klart ønske om å skjerme barna for foreldrenes konflikter. De skal ikke bli dratt inn i saksforhold de ikke har ansvar for og som de er for unge til å forholde seg til. Det vil også være en urimelig

utfordring for barnas lojalitet overfor begge foreldrene å måtte bli involvert (Kopperud 2007).

Statistikken til familievernet viser at dette fortsatt er sterkt gjeldende. I 2008 var det barn til stede på 4 prosent av behandlingssamtalene. I den nylig gjennomførte evalueringen av meklingsordningen deltok barn også her kun i 4 prosent av meklingsene (SINTEF 2011).

Nå har det i og for seg ikke manglet engasjement underveis for barneperspektivet hos en del familierapeuter. På 1990-tallet var det en økende interesse for nyere utviklingspsykologi, noe som ga rom for et eget tema-nummer i *Fokus på familien* om barn og familierapi (nr 4/1999). Mange kontorer har i den senere tid vært aktive med å snakke med barn, enten individuelt, i grupper eller sammen med foreldrene. Flere av artiklene i dette nummeret av vår skriftserie viser noe av denne bredden. Litt overfladisk blading i *Fokus på familien* gjennom et tiår tyder også på at det er et engasjement til stede når det gjelder barneperspektivet i familierapien (Mæhle 2000 og 2001; Øvreeide 2001; Sandvold og Vike 2001; Johnsen 2004; Midtstigen og Vik 2007; Kopperud 2008; Tveten og Sann 2008; Grøndahl og Skjælaaen 2011). Interessen har altså ikke manglet, men manifestasjonene av interessen har nok vært mer ujevne.

At barn skal ha sin plass i familierapien er for så vidt ikke et nytt synspunkt. Alt på 70-tallet hevdet både Jay Haley og Salvador Minuchin dette. Også tilknytningsteoriens far, John Bowlby, var tidlig ute med å trekke barn med inn i familierapien. Så hvorfor har det ikke slått mer gjennom?

Systemteori som hindring?

I en artikkel i *Fokus på familien* i 2001 om samtalegrupper for barn etter samlivsbrudd gikk Aud Sandvold og Ellen Vike fra KF-kontoret i Asker og Bærum litt dypere inn i denne forståelsen. De mente at barn var så lite til stede i familievernet også på grunn av systemteoriens dominans over familierapifeltet i flere tiår, med lite fokus

på individet i systemet, og dermed heller ikke på barnet (Sandvold og Vike 2001). Det er ikke vanskelig å slutte seg til denne refleksjonen. En analyse av familierapi-utdanningene forsterker denne oppfatningen. Individuell utvikling har det vært mindre interesse for. Nå bør nok dette nyanseres noe, da det er forskjell på utdanningsløpene til psykologene og de andre faggruppene.

Men vi ser nå at familievernets ”rådende diskurs” har blitt utfordret fra flere hold de siste årene. Det har vært en økende interesse for det individuelle, og for barn som selvstendige individer. Det har blitt mer vanlig å snakke om utviklingspsykologi og tilknytningsteori også i familierapien – til tross for at individuell utvikling i systemteorien har vært sett på som suspekt lineært.

Magne Mæhle har vært en tydelig stemme i disse utfordringene. I artikler for et tiår siden og i sin doktoravhandling fra 2005 viser han hvordan den ”ikke-vitende posisjon” fra sosialkonstruktivismen kan bli et stengsel for å anvende kunnskap fra psykologiske teorier. Terapeuter trenger også det han kaller ”terapi-ekstern” kunnskap. Det er ikke nok med de ”terapi-interne” erfaringer som systemteorien primært har holdt seg til. Den ”ikke-vitende” terapeut er dessuten heller ikke forutsetningsløs. Mæhle slår derfor et slag for at det også trengs psykologisk kunnskap om barn og barns utvikling i terapirommet (Mæhle 2000, 2001, 2005 og 2007).

Hvorfor barn må med

Argumentene for hvorfor barn i høyere grad må med i familievernet, ligger på flere nivåer. Som et *formelt* utgangspunkt er det naturlig å begynne med FN's barnekonvensjon. Den er tatt inn som en del av det norske lovgrunnlaget på området fra 2003. Som FN-konvensjon er den i juridisk forstand også overordnet norske særlover. I Barnekonvensjonens paragraf 12 heter det: ”Barn har rett til å si sin mening og bli hørt. Barnet har rett til å si sin mening i alt som vedrører det, og barnets meninger skal tillegges vekt.” Denne retten blir da særlig viktig for barn som har det vanskelig. Selve konvensjonen sier

ikke mye konkret om hvordan praksis på feltet bør være. Men i Lov om barn og foreldre (paragraf 32) og i Lov om barneverntjenester (paragraf 6) blir det noe mer konkretisert. Fra 2004 ble dessuten Barneloven endret, for å sikre de mindre barna. Barns rett til å uttale seg, ble senket fra 12 til sju år.

Synet på barn har også påvirket utviklingen. Det er ikke tilfeldig at barns rettigheter er blitt betont sterkere de siste åra. Utviklingspsykologiens syn på barndom har undergått en større forandring. Forskjellen er stor når jeg nå ser på mine gamle lærebøker i utviklingspsykologi fra universitetet på 60-tallet. Det som var god latin da var det mer passive, mottakende, påvirkelige og til dels sårbare barnet, utsatt for påvirkninger fra foreldre og andre. Det som nå gjelder som det dominerende syn, er det mer aktive, resiliente barnet som er en aktiv medskaper i samspill med foreldre og nærpå personer. Dermed blir uvegerlig også barnets egne opplevelser en viktigere del av forståelsen av familien (Johnsen 2004). De bør kunne sees på som kompetente deltakere i samtaler av betydning for dem selv.

Den *fagetiske* eller moralske begrunnelsen er at det som skjer på voksenivå i familien, også har klare konsekvenser for barna. Vi har etter hvert en ganske solid dokumentasjon på at konflikter mellom foreldrene, og samlivsbrudd som ikke takles på en god måte, har negative konsekvenser for barn. Den dokumentasjonen er det ikke plass for å dra her. Psykolog Kirsti R. Haaland, i mange år på Østensjø familiekontor, og en iherdig barneforkjemper i familievernet, har beskrevet det som skjer når foreldrene har problemer, som en redusert lydhørhet overfor barna fra de voksnes side. Bevisstheten til de voksne svekkes med hensyn til hvordan de framstår i konflikten. Barnas opplevelser og synspunkter blir på en måte ugyldige. De blir ikke hørt, de får ikke nødvendig informasjon og hjelp av foreldrene til å forstå og til å skape sin egen historie. Her har familierapeutene er viktig oppgave å ivareta (Haaland 2002). For Magne Mæhle blir også det fagetiske viktig her. Han refererer til Anderson og Goolishian som mener at terapeuten ikke skal ha ansvar for terapiens mål og innhold, eller hvilken retning endringene tar. Mæhle er klart uenig når det er barn involvert. ”Jeg mener vi må. ...I dette ligger et stort etisk ansvar” (Mæhle 2000).

Barn utvikler seg i samhandling med sine voksne nærpå personer og får sin selvforståelse i dette samspillet. Hvis de voksne får jobbet med sine problemer hos familierapeuten, men ikke får involvert barna i det, mister barna mulighet til å få delt de opplevelser de har hatt. Barn trenger også medopplevelse med sine nærpå personer, slik at de får hjelp til å skape en historie som det er bedre å

leve med, og som gir støtte til en positiv selvforståelse (Øvreeide 2009).

”Terapi-ekstern” kunnskap

Når barn skal involveres og barnas beste skal fram, trengs det, som nevnt, også god ”terapi-ekstern” kompetanse. Dette omfatter særlig kunnskap om barn og barns utvikling, og om hvordan snakke med barn. Astri Johnsen har i en artikkel fra 2004 vist til betydningen av å være oppdatert på nyere forskning på barns utvikling. Hun ønsker at familierapien ”ikke bare stiller seg åpen overfor inspirasjon fra filosofi, kybernetikk og antropologi, men også fra psykologisk kunnskap og forskning innenfor områder som utvikling, adferdsgenetikk og nevrobiologi” (Johnsen 2004).

Vi trenger å ha solid viten om hva som er bra for barn. Dette gjelder utviklingspsykologi generelt, men i særlig grad tilknytningsteori. Tilknytning, i følge John Bowlby, kan som kjent defineres som et emosjonelt bånd som knytter barnet til en eller flere nærpå personer over tid og sted. Mennesket har et grunnleggende behov for trygghet. Dette er et biologisk behov som skal ivareta barnets behov for beskyttelse. Derfor søker barnet nærhet når det blir utrygt, noe som i følge Bowlby bidrar til evolusjonsmessig overlevelse (Solnørdal 2007).

Barnet utvikles gradvis, i følge Bowlby, i en balanse mellom tilknytningsatferd og eksplorerende atferd. Alle barn utvikler tilknytning, men ikke alle blir trygt tilknyttet, noe som forutsetter en mental representasjon av tilknytningspersonen som tilgjengelig og responderende når det trengs. Mary Ainsworth tok Bowlbys tenkning videre i sine eksperimentelle undersøkelser av barns reaksjoner ved separasjon og gjenforening med foreldre. Dette førte til kategoriseringer av ulike typer trygg og utrygt tilknytning (Solnørdal 2007).

Tilknytningen blir særlig utfordret for barna når foreldrene har vedvarende konflikter. Deres atferd blir da på en måte ”en manøver for å komme tilbake til det som er forutsigbart, det som gir trygghet for dem” (Haaland 2007). Barn rett og slett søker tilknytning.

For familierapeuter er ”barnespesifikk kunnskap” både nødvendig og anvendelig (Mæhle 2000). Wenche Mobråten formulerer det slik på spørsmålet om hva familievernet bør kunne på dette området:

– Det må sikres en grunnlagskompetanse på utviklingspsykologi og tilknytningsteori. Vi må kunne noe om hvordan barn utvikler seg, og vite noe om hjernens utvikling. For å fenge barns interesse og gi dem gode muligheter for å fortelle om sin livssituasjon, må vi ha handlingskom-

petanse i å snakke med barn, både triangulerte samtaler og ved hjelp av andre metoder. Vi må vite hvilket nivå vi skal gå inn på for å nå inn til de spørsmål barnet strever med.

Politisk ukorrekt?

For familievernet er kunnskapsgrunnlaget særlig aktuelt for å ivareta barn i mekling og i samarbeid etter samlivsbrudd. Anne Solnørdal, Familievernkontoret i Ålesund, har skrevet en spesialistoppgave om delt omsorg i lys av tilknytningsteori. Hun er bekymret for at det som skjer i forlengelse av samlivsbrudd ikke alltid tar hensyn til barna og deres behov.

– Barn trenger trygghet og forutsigbarhet. Dette kjenner vi godt til fra tilknytningsteori. På familievernkontorene får vi foreldre som prøver ut delt omsorg, og som får barn som sover dårligere, blir klengete eller går tilbake i funksjonsnivå, spesielt når de kommer tilbake til sin primære omsorgsperson. Og så skjønner de ikke hvorfor. Jeg skulle ønske vi kunne fått tydeligere signal fra departementet om å utvise stor forsiktighet med krevende avtaler for så små barn, spesielt når det er høyt konfliktnivå mellom foreldrene. Det bør ikke bare være opp til den enkelte terapeut. Nå blir det altfor mye trykk fra media og andre om 50/50-ordninger selv for små barn.

Det omtalte trykket er nok noe mange i familievernet kan kjenne på. Det er ikke politisk tilfeldig at vårt departement for noen år siden skiftet navn, da ”familie” ble byttet ut med ”likestilling”. Som kjent hadde også den daværende barne- og likestillingsminister i 2007 et sterkt politisk ønske om å innføre delt bosted som standardordning etter samlivsbrudd.

Nå er det god dokumentasjon på at likestilling som sådan er positivt for parforhold og barn. Likestilte og likeverdige par har gjennomgående bedre tilfredshet og slitestyrke i samlivet og familielivet. Barn har også godt av fedre som stiller mye opp hjemme. Men når det først kommer til et brudd, kan likestillingskravene skape ekstra problemer, særlig for barna. Det kan fort bli en kamp om barna, ut fra hva som er rettferdig for de voksne. Dette er nok noe av bakteppet for den markante økningen av konfliktfylte meklinger og foreldresamarbeid i familievernet, samt økt bruk av rettsapparatet til barnefordelingssaker.

For det er ikke alltid slik at det som er bra for de voksne, blir bra for barna. Som en mekler nylig ga meg et eksempel på. Han hadde snakket med en gutt på 12 år om hvordan han tenkte i forbindelse med foreldrenes separasjon. ”Det er nok best at jeg bor annenhver uke hos mamma og pappa,” sa han. ”Best for hvem?” spurte terapeuten. Da ble gutten taus og begynte å gråte.

Derfor trenger vi i vår tjeneste meklere og terapeuter som har god ”terapi-ekstern” kunnskap om barns utvikling og behov, og som har fagetisk rygggrad til å tørre å være motkulturelle og politisk ukorrekte, når barnas behov tilsier det.

Snakk med meg!

Barnekompetansen handler også om metode. Tittelen over er fra BLDs veileder om å snakke med barn i barnevernet (Barne- og likestillingsdepartementet 2009). Wenche Mobråten, som skrev veilederen i BLD før hun kom til Bufetat, mener vi må snakke direkte med barna.

– Barnets perspektiv er mer enn å ha et barneperspektiv, mer enn å huske på at det er barn i familien. Vil vi utdype hva som er barnets perspektiv på den livssituasjonen det lever i, må vi snakke med barnet direkte.

Nå har det vært ulike tilnærminger til hvordan dette bør gjøres. En del terapeuter mener at det beste er å snakke med barna alene. Per Midtstigen og Geir Vik ved Otta familievernkontor har erfart, når foreldrene er i konflikt, at det er best at barna får snakke med familierapeuten uten at foreldrene er til stede. Barna trenger hjelp til å bearbeide sine egne reaksjoner på den vanskelige situasjonen de er i. Det gjør de lettest ved å snakke med terapeuten alene, for å slippe unna ”lojalitetsklemma” si. I neste omgang kan da barna også få hjelp av terapeuten i formidlingen, ved at de blir enige om hva terapeuten skal si til foreldrene (Midtstigen og Vik 2007). Dette synet deles også av flere i familievernet.

Wenche Mobråten har et annet syn. Hun mener at det er viktig at vi snakker med barn med foreldrene til stede. Det er en myte at barn forteller mer alene, sier hun. Hun refererer her til Haldor Øvreeides begrep ”Det tredje ansikt”. Barna har foreldrenes holdninger og reaksjoner med seg som et indre ansikt når de er alene, og vil ofte være lojale til det da og. Hvis de opplever aksept fra foreldrene, f.eks i form av et anerkjennende blikk, kan de snakke mer.

– Det ligger mye viktig informasjon i en slik samtale med barn og foreldre til stede sammen. Å høre barnets egen opplevelse av situasjonen vekker ansvarsfølelsen hos foreldrene. De får vite noe om barnet som de kanskje ikke var klar over. ”Har du virkelig opplevd det sånn?” Da er mulighetene for bevegelse i samværsspørsmål, demping av konfliktnivå og en positiv utvikling mye større. Hvis ikke det skjer en bevegelse, så er det et alvorlig signal. Slike triangulerte samtaler kan få sjekket ut foreldrenes sone for mulig utvikling. Er den sonen ikke åpen, har vi kanskje en barnevernsak.

Begrepet "Det tredje ansikt" har Øvreeide hentet fra etikken. I en dialogisk prosess mellom barn og terapeut vil det alltid være til stede krav og forventninger fra aktuelle tredjepersoner, noe som vil være medbestemmende for de muligheter som gis i samtalen. Fenomener som oppstår i dyaden, blir bedre forstått i et triadisk perspektiv. "Det er først når det er etablert en selvstendig motivasjon for den terapeutiske relasjonen hos barnets viktige tredje Ansikt, at det kan forventes åpenhet for det barnet har å uttrykke" (Øvreeide og Hafstad 2007).

Å snakke med barn, med eller uten foreldre til stede, er uansett et metodisk kunststykke. "Det er en utfordring å lytte så barn snakker, og å snakke så barn lytter... Det gjelder å finne balansen slik at man ikke blir underaktiv og samtalen dør ut, ei heller overaktiv for da slukner barnets oppmerksomhet" (Raundalen og Schultz 2008).

Anne Solnørdal er også opptatt av denne delen av kompetansen:

– Jo mindre barn en skal snakke med eller vurdere situasjonen til, jo viktigere blir kompetansen. Og så må vi være gode på å kunne håndtere konflikter. Det er nødvendig å kunne utfordre foreldre på avtaler som ikke er gode nok for barna. Vi må kunne bryte med den vanlige systemiske tenkemåten i familievernet, legge vekk det tilbakelelte og bli mer tydelige.

I BLDs veileder om å snakke med barn er det tatt utgangspunkt i Haldor Øvreeides fem prinsipper for en utviklingsstøttende dialog med barn (Barne- og likestillingsdepartementet 2009). Prinsippene gir en god grunnstruktur for samtalemetodikken:

1. Følg barnets initiativ og oppmerksomhetstilstand
2. Tilfør noe relevant og nyttig for barnet
3. Gi rom for barnet så det kan organisere seg
4. Skap rytme og turtaking i samtalen
5. Ta tydelig ledelse og struktur for samtalen

Og så må den større sammenheng bevisst inn. Foreldrene er også med, direkte eller indirekte. Kirsti Haaland har beskrevet den balansen en familierapeut må ivareta i så måte. Det er en utfordring både "å se barnets symptomer som en mestringsmanøver og samtidig ivareta foreldre som kan ha svært ulike posisjoner" (Haaland 2007).

Gjøre det

"Det nytter ikke bare å si halleluja, en må også gjøre det," ble det sagt på et bedehus en gang. Så også her. Det hjelper ikke å ta et barneperspektiv hvis en ikke involverer barna direkte.

Nå er det mange refleksjoner og nyanseringer som selv sagt bør inn i dette. Det er ikke alltid at det er best for barna at de blir trukket direkte inn i en meklings- eller familierapi-sammenheng. Det må alltid vurderes. Men det er god grunn til å tro at det vil være bra for barna at det skjer langt oftere enn det som faktisk forekommer i familievernet i dag. Og så må det vurderes hvilken måte som vil være best: Sammen med en eller begge foreldre, alene, sammen med søsken – eller i gruppeopplegg. Mange kontorer er godt i gang med dette. Bidragene i dette nummeret viser noe av bredden.

Og begrunnelsen? Den viktigste ligger tross alt i det fagetiske. Barnets situasjon er en etisk fordring. Jeg slutter meg fullt ut til Anne Solnørdal:

– Hvorfor vi i familievernet skal forholde oss til barn? Det er jo det viktigste i det vi gjør. Fokuset på barn er i hvert fall min viktigste grunn til å jobbe i denne tjenesten.

Litteratur

Barne- og likestillingsdepartementet (2009): *Snakk med meg! En veileder om å snakke med barn i barnevernet*. Oslo.

Grøndahl, A.-B. og Skjælaaen, K. (2011): Barna har en plass i familievernet. *Fokus på familien*, 2, s. 125-134.

Haaland, K. (2002): *Barnet i skilsmissem. Et barneperspektiv på familieomforming*. Universitetsforlaget, Oslo.

Haaland, K. (2007): Skilsmisse og nye familiestrukturer fra et barneperspektiv, s.271-293. I: Haavind og Øvreeide (red.): *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1. Samspill og utviklingsforståelse*. Gyldendal, Oslo.

Johnsen, A. (2004): Hva påvirker barns utvikling? En utviklingshistorie. Eller en terapeut i krise? *Fokus på familien*, 4, s.216-231.

Kopperud, E. (2007): *Barn på familiekontor...? Om familierapeuters håndtering av barneperspektivet når foreldre ber om hjelp etter samlivsbrudd*. Masteroppgave i familierapi og systemisk praksis. Diakonhjemmet høgskole, Oslo.

Kopperud, E. (2008): "...hva gjør vi med barna...? Diskurser om barn og samlivsbrudd i familievernet. *Fokus på familien*, 4, s.317-333.

Midtstigen, P. og Vik, G. (2007): "...oss står att liksom i eit anna land." Dialog med barn når foreldrene er i konflikt. *Fokus på familien*, 1, s. 20-36.

Mæhle, M. (2000): Bruk av barnespesifikk kunnskap i familierapi. *Fokus på familien*, 1, s.19-38.

Mæhle, M. (2001): Bruk av barnespesifikk kunnskap i familierapi. Del 2. Kunnskap som utgangspunkt for å stille terapeutiske spørsmål. *Fokus på familien*, 1, s.3-21.

Mæhle, M. (2005): *Re-Inventing the Child in Family Therapy. An Investigation of the Relevance and Applicability of Theory and Research in Child Development for Family Therapy Involving Children*. Unipub, Oslo.

Mæhle, M. (2007): Nyere utviklingspsykologi som ramme og forutsetning for klinisk arbeid med barn, s.27-68. I: Haavind og Øvreeide (red.): *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1. Samspill og utviklingsforståelse*. Gyldendal, Oslo.

Raundalen, M. og Schultz, J.-H. (2008): *Kan vi snakke med barn om alt? – De vanskelige samtalen*. Pedagogisk Forum, Oslo.

Sandvold, A. og Vike, E. (2001): Det hjelper å snakke om det som er vondt inni seg, da blir det plass til det som er gøy også. *Fokus på familien*, 2, (s. 125-140).

SINTEF (2011): *Rapport. Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov*. SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim

Solnørdal, A. (2007): *Delt bosted for barn under 3 år – i lys av tilknytningsteori*. Spesialistoppgave i klinisk barne- og ungdomspsykologi. Familievernkantoret i Ålesund.

Tveten, K.L. og Sann, E. (2008): "Den vandrende tryllestav." Samtalegrupper for barn etter samlivsbrudd eller skilsmisse. *Fokus på familien*, 4, s.334-348.

Øvreeide, H. (2001): Barnet som familierapeutisk bruker. *Fokus på familien*, 1, s.22-35.

Øvreeide, H. (2009): *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Øvreeide, H. og Hafstad, R. (2007): Det tredje ansikt i barnets relasjoner, s. 97-136. I: Haavind H. og Øvreeide, H. (red.): *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1. Samspill og utviklingsforståelse*. Gyldendal, Oslo

Pernille (11): - Jeg sier det jeg har inne i hjertet!

Tekst og foto: Claus A. Hagen

Pernille er 11 år og en av familievernets yngste brukere. Gjennom sosionom Elisabeth Sann får hun gitt vanskelige beskjeder til mor og far, og også fortalt om det hun har «inne i hjertet». Ting det ikke er å så lett å snakke med andre om.

Familievernets skriftserie møter Pernille i følge med mor hos Vestfold familievernkontor i Tønsberg. Mor og far er skilt. 11-åringen har vært midtpunktet i en langvarig konflikt omkring foreldresamarbeid, som også har inkludert en rettsak. Nå bor hun hos mor, og har begrenset samvær med far. Elisabeth Sann beskriver sin rolle som en «mellommann» som balanserer foreldrene i forhold til Pernille. Det er tegn til at kommunikasjonen mellom foreldrene bedrer seg gradvis.

Vanskelige meldinger

– Jeg bruker Elisabeth til å gi vanskelige meldinger. Da skjer det jeg ønsker, eller så skjer det ikke. Da melder jeg til henne at det er i orden, eller at det ikke er i orden. Er det noe jeg ikke vil vite svaret på, får mamma vite det. Det er flest meldinger til pappa, som jeg ikke bor hos. En gang var det noe jeg ikke likte at pappa skulle snakke med meg om. Jeg sa det til Elisabeth, så sluttet han med det, sier Pernille. Hun legger til: –Hvis jeg skulle sagt det selv, kunne jeg ikke vite hvordan pappa ville reagere. Om han skulle bli sinna eller trist. Nå får jeg ikke vite det, og det er greit, sier Pernille.

Pernille har hatt timer hos Elisabeth Sann i et halvt års tid. Ved behov blir samtaler med barnet supplerte med separate timer med mor og/eller far. To bosteder, samværet og mors nye kjæreste har vært aktuelle temaer. Familievernkontoret i Vestfold har drevet barnegrupper etter foreldres brudd siden 2002, og gir også tilbud til enkeltbarn, som Pernille.

– Mange foreldre får seg noen vekkere om hvor mye barna faktisk er berørt. Ofte har de ikke forstått hvor mye barna lider under langvarig uvennskap, sier Elisabeth Sann.

Savnet fargeblyanter

Pernille har time ved familievernkontoret med to-tre ukers mellomrom. Hun har tidligere erfaringer fra krisesenter og PP-tjenesten, og virker reflektert og moden for alderen. En erfaren bruker. I forhold til de andre hjelpetilbudene, savnet Pernille fargeblyanter og plastilina da hun først kom til familievernet. Det er lettere å snakke når man kan gjøre noe med hendene samtidig. Pernille og Elisabeth Sann bruker et tegnet ark med en hånd fra «Psykologisk førstehjelp», der de ulike fingrene representerer hendelser, følelser, tanker og handlingsalternativer i barnets liv.

– Det er lettere å vise noe enn å snakke, sier Pernille.
– Når jeg kommer, spør Elisabeth hvordan det har gått, og så bruker vi tegningen til å si noe om det. Vi har smilefjes-ark (*KOR-skjema for barn, red. anm.*) med ulike munnner, som jeg kan velge for å vise hva jeg føler. Jeg sier det jeg har inne i hjertet, det jeg ikke sier til de andre.

En stor klump

Det er ikke alltid lett å si ting direkte til mor eller far:

– Hvis jeg sier noe til mamma om at pappa har gjort noe dumt, eller omvendt, blir det til slutt bare til en stor klump. Jeg må si det til en som kan gjøre noe med det. Og så kan jeg late som om Elisabeth er moren eller faren min, og så kan jeg øve meg på å si min mening om ting som er vanskelige, uten å jule.

I begynnelsen deltok også far på noen samtaler med Pernille og Elisabeth Sann.

– Jeg kunne si at jeg ikke hadde lyst til å sove hos pappa. Hvis det ble protester, stoppet bare Elisabeth samtalen. Ferdig med det. Ikke noe mer å snakke om. Når jeg sier noe, stopper hun innvendingene mot det jeg har sagt.

Pernilles mor, som er til stede i bakgrunnen under intervjuet, skyter inn at det er viktig at Pernille får øse ut av seg hvordan hun har det. Det er ikke så lett for mor å

Klinisk sosionom Elisabeth Sann tar imot Pernille og moren hos Familievernkontoret i Vestfold.

formidle til far hva datteren mener. Slik har besøkene hos familievernet vært til stor hjelp.

Anbefaler familievernet

Pernille selv har ingen problemer med å anbefale familievernkontoret til andre barn:

– Er det mye krangling eller dårlig snakking, bør de gå til familievernkontoret, slik at det blir ordnet opp.

Vi spør til slutt Pernille om hun har noen råd å gi familievern-tjenesten i forholdet til barn?

– De burde la barna snakke. Ikke spørre kjempemye. Da vet ikke bana hva de skal svare på. Spør noen to spørsmål før man får svar på det første, vet man ikke hva man skal si, sier Pernille.

Og så var det dette med å huske fargeblyanter, tegneark og plastilina, da...

Litteratur

Tveten, Kjersti Langerud og Sand, Elisabeth (2008), Den vandrende tryllestav. Samtalegrupper for barn etter samlivsbrudd og skilsmisse. *Fokus på familien* (4), s. 334-348

Raknes, Solfrid. Psykologisk førstehjelp (ark)

Kompetanseløft for arbeid med barn

Anne-Beth Grøndahl og Kristine Skjælaaen, Familiekontoret i Fana

Ved vårt kontor syntes vi at vi snakket med færre barn enn vi burde. Det førte til at vi i 2008 gjennomførte en intern undersøkelse. Vi spurte oss selv hva som hindret oss i å ha flere barn med i samtaler, og hva som skulle til for å kunne gjøre dette i større grad.

Vi har skrevet en artikkel i *Fokus på familien* (nr 2, 2011), etter ett års kollegabasert fagutvikling på vårt kontor, med fokus på kunnskap om og anvendelse av utviklingspsykologi kombinert med refleksjoner over egen praksis. I artikkelen beskriver og begrunner vi en bevegelse mot endret metodisk praksis i klinisk arbeid med barn i familierterapi, mer i tråd med intensjoner i lovverk og aktuell teori.

Det ble tydelig at vi i vår praksis lenge hadde lent oss til en oppfatning av at barn som befinner seg i en vanskelig livssituasjon, best kunne få hjelp uten at de involveres direkte. Hvis foreldrene fikk hjelp til å få det bedre, ville også barna få det bedre. Motforestillinger mot å involvere barn til samtaler om vanskeligheter i familien, var også begrunnet i et ønske om å skjerme barna for ubehag, og frykt for at deltakelse skulle øke smerte og belastninger for dem. Begrunnelser for å holde barn utenfor samtaler handlet også om bekymring for å påføre barn ansvar for det problematiske, og for å bidra til økte lojalitetskonflikter for barn som står mellom stridende parter.

Det demret for oss at det som styrte vår praksis, var en tenkning om barn som plasserte dem i en objektposisjon, som sårbare og i behov av beskyttelse. Dette fant vi senere beskrevet som en rådende diskurs i familievernet (Kopperud, 2008).

Samtidig satt vi inne med noe kunnskap og erfaring som utfordret denne tenkningen. Dette hadde imidlertid i liten grad fått konsekvenser for vår praksis, og skapte dermed dissonans mellom faglig forståelse og profesjonell praksis. Dette inspirerte til et internt fagutviklingsprosjekt. Gjennom ett år hadde vi månedlige hele fagdager hvor vi tok for oss teori og praksis for å heve vår kompetanse og øke vår trygghet med tanke på å involvere flere barn i samtaler ved kontoret.

FNs barnekonvensjon er gjort til del av norsk lov, og i denne fagutviklingsprosessen minnet vi oss selv om forpliktelsen som ligger i det. I § 12 fastslås: «Barn har rett til å si sin mening og bli hørt. Barnet har rett til å si sin mening i alt som vedrører det, og barnets mening skal tillegges vekt.» Barnet fremstår som subjekt, og man kan lese ut av dette en juridisk rettighet for barn til deltakelse i saker av viktighet for dem selv, som en standard for virksomheter. Teksten i barnekonvensjonen gir imidlertid lite konkret anvisning for praksis (Ulvik, 2009), men er noe mer konkretisert i lov om barn og foreldre og lov om barneverntjenester.

I tillegg til økt bevissthet om barns rettigheter arbeidet vi med vår praksis i lys av etablert utviklingspsykologisk kunnskap (Mæhle, 2001; Øvreide, 2009); kunnskap om hva som hemmer og hva som fremmer positiv utvikling for barn, barns egenart og hva som kjennetegner utviklingsstøttende samspill i nære relasjoner. Dette vil være basiskunnskap for å vurdere hvorvidt barn i våre klientfamilier trenger vårt fokus – samt kunnskap som tilsier at voksne trenger barnas perspektiv for å være den støtte

til utvikling som foreldre ønsker å være, og som barn trenger.

Vi ble derfor opptatt av å gjøre vurderinger med hensyn til når barn burde være med i samtaler hos oss.

Familier opplever hendelser med ulike implikasjoner for alle i familien. Det kan være akutt sykdom, ulykker, vold, samlivsbrudd, eller de kan være belastet med kroniske tilstander, som fysisk eller psykisk sykdom, rusavhengighet eller vedvarende høyt konfliktnivå mellom voksne.

Mange samhandlingsmønstre i familier rundt slike forhold vil være belastende for barn. Likevel kan ikke beskrivelse av hendelser eller situasjoner alene være utslagsgivende for å vurdere hvorvidt de representerer en fare for barns utvikling. Vi må i tillegg vite noe om barns subjektive opplevelse av det inntrufne eller pågående, og om viktige voksnes kjennskap til barnas perspektiv. Foreldrene har ansvar for å være «passelig bekymret».

Vi snakker altså ikke om kategorisering av risikofamilier – men kunnskap om på hvilken måte situasjoner eller tilstander i en familie kan være belastende for barn og hemmende for utviklingsstøtte. Videre er vi opptatt av hva som kan være realistiske, gode måter å støtte barna på, samt hva som kan fremme foreldres tilpassete omsorg. Dette betegner vi som et relasjonelt perspektiv, som samsvarer med familievernets tenkning rundt klientfamilier. Det er vanskelig å få tak i de relasjonelle implikasjonene av familiekonflikter og hendelser ved å høre kun én part i relasjonen: den voksne.

Mange par som søker hjelp i familievernet har et sterkt konfliktmønster som har vedvart over lang tid, og som kan utspilles med krenkende ord og handlinger, fortrinnsvis når foreldrene anser seg for å være alene. Mentaliseringskapasitet reduseres under stress (Fonagy

mfl., 2002). Voksnes bevissthet om hvordan de fremstår i konflikter, avtar. Det skjer også en forringelse av oppmerksomhet på barnas opplevelser, tanker og vurderinger av det som skjer, og barnas selvverdinger knyttet til dette.

Når vi tidligere inviterte barn til samtaler, valgte vi som regel å snakke med barn og foreldre hver for seg. Begrunnelsene var både å skåne barna for de voksnes konflikter, og en oppfatning av at vi ikke kunne involvere barna i problemløsning på områder som var de voksnes ansvar.

Målsettingene for samtaler med barn var ikke alltid like tydelige eller uttalte. Terapeuten tok ofte en formidlerrolle mellom foreldre og barn, og de fikk på denne måten bare formidlet seg og hørt hverandre indirekte. Som terapeuter opplevde vi ofte samtaler som vanskelige. De fikk preg av forhandling. Vi førte en praksis på dette området som var i tråd med diskursen om det sårbare barnet, i behov av beskyttelse mot samtals ubehag, og mer som et objekt for de voksnes handlinger og påvirkning.

Nå har vi flere barn i samtaler, og det skjer som regel sammen med foreldrene. Temaene for disse samtaler er mange og forskjellige, men en overordnet målsetting er å skape mening omkring noe som har skjedd, som er nå eller som skal skje. Foreldre og barn får høre og bli berørt av hverandre. Terapeutens oppgaver består i å legge til rette for og fasilitere samtalen. Det innebærer å snakke med barn om deres opplevelser og fortolkninger, for således å utlede behov. Dialogen med foreldrene har fokus mot ansvarlighet og tilpasset omsorg. Dette bidrar til gjensidighet, men med foreldre som de ansvarlige. Målsettingen er å bedre og styrke relasjonen mellom barn og foreldre.

Felles ønske fra barn i høring: Foreldre skal krangle mindre!

Modell for høring av barn i mekling og samværsaker

Oppdatert teoretisk kunnskap påvirket vår tenkning om barn og fikk konsekvenser for praksis. Vi begynte å betrakte barn som legitime og kompetente deltakere i samtaler som angår dem selv. Forstått på denne måten kan barnet uttrykke seg om sine opplevelser og erfaringer. Og voksne kan ut fra generell kunnskap om barn, sammen med det subjektive perspektiv til det aktuelle barn, yte bedre omsorg.

Vi beveget oss med dette i en retning som samsvarer med det Kopperud (2008) beskrev som den konkurrerende diskursen om barn. En grunnleggende tenkning om barn som sårbare og i behov av beskyttelse og skjerming, vek plassen for tenkning om barn også som kompetente aktører til det å uttrykke egne behov i saker som angår dem. Denne endringen førte til flere samtaler med barn til stede.

Vi mener at utviklingspsykologisk kunnskap og metodisk kompetanse på det å samtale med barn er viktig. Dersom dette ikke går sammen, er det vanskelig å endre praksis. Vår fagutvikling kan sees som en fordypning i dette, med jevnlig referanser til utfordringer i praksis.

Vi ser også nødvendigheten av å ha et fenomenologisk perspektiv med tanke på hva situasjonen og det problematiske er for denne familien og dette barnet. Det innebærer å ta barnet og dets subjektive opplevelse på alvor.

Barn er avhengige av sine omsorgspersoner, og tilbud til og samtaler med dem må etter vårt syn være styrt av et relasjonelt perspektiv. Det er i tråd med "overskrifter" for arbeid i familievernet. Det innebærer for oss at barn, sammen med de voksne, er aktører i samtalen, og at det åpner for gjensidig påvirkning og forståelse. Barn får være aktive deltakere, og foreldre får gjennom det også mulighet til å yte bedre omsorg. Slik vi ser det, er dette en praksis som er mer omsorgsfokusert, utviklingsstøttende og derved et alternativ og korrektiv til den diskursen som har vært rådende om barn og deres plass i familievernets praksis.

Litteratur

Fonagy, P., Target, M., Gergely, G. & Jurist, E.L. (2002). *Affect regulation, mentalisation and the development of the self*. New York: Other Press.

Kopperud, E. (2008). «... hva gjør vi med barna ...?». Diskurser om barn og samlivsbrudd i familievernet. *Fokus på familien*, 36(4): 317-333.

Mæhle, M. (2001). Bruken av barnespesifikk kunnskap i familierapi. *Fokus på familien*, 29(1): 3-21.

Ulvik, O.S. (2009). Barns rett til deltakelse - teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 46,(12): 1148-1154.

Øvreeide, H. (2009). *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.

I 2004 utviklet Familievernkontoret for Asker og Bærum en modell for å høre barn i mekling og i samværsaker. Modellen ble utviklet av tidligere leder ved Familievernkontoret, psykologspesialist og mekler Signe Holst og psykologspesialist og mekler Tor-André Ribe-Anderssen, nå leder ved Kirkens familievernkontor Follo. Modellen har siden 2004 vært prøvd ut, og videreutviklet.

Familievernets skriftserie har hatt en samtale med Tor-André Ribe-Anderssen og jurist og mekler Toril Stray som har benyttet modellen og undervist andre meklere i bruken av den helt fra den ble utviklet i 2004.

Etter at modellen/metoden ble utviklet har dere undervist meklere og terapeuter i bruken av modellen rundt i hele landet. Hvordan har dette gått videre?

R-A: Dette ga en oppblomstring for å inkludere barn i mekling, og mange tok modellen i bruk. Mange meklere og terapeuter benytter modellen, men vi vet at antall meklinger/samværsaker hvor barn høres, i dag er relativt lavt.

TS: Modellen for høring av barn er hele tiden under utvikling. Vi gjør stadig nye erfaringer. Den er blant annet videreutviklet med en 4. time, opplyser Stray. Hun understreker at barna har krav på en skikkelig tilbakemelding når de er blitt hørt. Derfor innkalles hele familien til en 4. time, slik at foreldrene kan fortelle barna hvordan de kan ta hensyn til det barna har uttalt seg om og hva foreldrene har blitt enige om. Barna har krav på en forklaring dersom foreldrene har bestemt noe som ikke er i overensstemmelse med barnets ønsker. Et alternativ er at mekler/terapeut avtaler med foreldrene hvordan de skal gi tilbakemelding til barna selv.

TS: Jeg anbefaler foreldre som inngår avtale i mekling å evaluere avtalen etter en stund, f. eks etter et halvt år. Det er vanskelig på forhånd å forestille seg hvordan avtalen virker i praksis. Jeg foreslår som regel at foreldrene kan ta med barna til barnehøring som en del av evalueringen, slik at barna får anledning til å si noe om hvordan de synes ordningen fungerer.

R-A: Nå må vi få høring av barn i mekling og samværsaker på dagsorden igjen. Det er behov for undervisning i forskjellige metoder for høring av barn. Modellen vi bruker er ikke krevende å bruke. Jeg mener at det må bli en kultur ved de enkelte kontorene for å trekke barn med i mekling.

TS: Familievernkontoret for Asker og Bærum holder på å lage en ny brosjyre om modellen til fagpersoner. Vi planlegger også en brosjyre til foreldre og barn, som de kan lese sammen. Mange etterlyser stoff på nettet om høring av barn i mekling.

Noen kan innvende at barnehøring ikke egner seg i alle saker og at modellen krever mye ressurser i en tid med faktisk nedbemanning i familievernet?

TS: Det har kommet sterke signaler fra departementet og direktoratet om å legge vekt på barns deltakelse i saker i familievernet. Vi har god erfaring med dette i Asker og Bærum.

R-A: Modellen for høring av barn er trolig best egnet i moderate konfliktsituasjoner. Men modellen kan også bidra til å dempe høye konflikter, om de skyldes uenighet om barnet, bosted eller samvær.

R-A: Det er mulig å bruke modellen for en mekler alene, som da tar de ulike rollene selv. Ved tilbakemelding til foreldrene er det for eksempel mulig å plassere barnet i rommet, bak foreldrene, vendt mot terapeuten, slik at terapeuten er den eneste som har blikkontakt med barnet. På noen kontorer kan det på grunn av ressurstilstanden være krevende å koble på en mekler til. Effektivitetskravene øker i familievernet. Det er viktig at dette ikke blir et hinder mot å snakke med barn.

TS: Min erfaring er at det alltid er lett å spørre kollegaer om å bli med på barnehøringer. I praksis finner jeg en time som begge har ledig samtidig og spør om vi sammen kan bruke den til barnehøring. Jeg synes det kan være en utfordring å notere godt nok fra det barna sier hvis jeg skal bruke modellen alene. Det er viktig for å gi foreldrene en riktigst mulig tilbakemelding å notere

nøye hva barnet har sagt, og sjekke dette godt. Vi må stryke og legge til, etter å ha sjekket grundig med barnet. Var det for eksempel sånn at det ønsket å bo like mye hos begge foreldre? Men jeg er enig i at modellen kan utføres alene, om nødvendig.

R-A: Det har ikke vært gjort noe arbeid med modellen overfor eksterne meklere. Vi vet at noen av disse tar med barna, men ikke så mange.

I hvor stor andel av meklingene er det realistisk å høre barn?

I Region øst har vi som et styringsparameter at barn skal være med i minst 5 prosent av meklingene

TS: En undersøkelse fra SINTEF viste at det var med barn i 4 prosent av meklingene.

R-A: Kanskje vil det være et realistisk mål at barn er med i 10 prosent av meklingene.

TS: Vi har hørt barn helt ned til fire-års alderen, som del av en søskenflokk. Det følger av barneloven at barn skal høres etter hvert som de er i stand til å danne seg synspunkter om det saken gjelder. Fra de er sju år, skal de få anledning til å si sin mening før det blir tatt beslutninger om personlige forhold som gjelder barnet. Dette er en skal-regel, ikke en nedre aldersgrense. Som meklere og terapeuter er vi uansett avhengige av foreldrenes samtykke før vi kan høre barna.

R-A: Det er en del myter blant terapeuter og meklere om at det er så dramatisk å involvere barn. Det er jeg uenig i. Barna som vi har med i mekling er stort sett fornøyd med å få snakke med noen andre enn mor og far. Foreldrene anbefaler også modellen til andre. Jeg kan ikke huske å ha hatt ett taust barn i rommet, selv om foreldrene på forhånd mente barnet ikke ville si noe. Men vi kan bare si til foreldrene det barnet har sagt til oss. Vi har ikke noe "røntgensyn". Høringsmodellen er en referentmodell, ikke terapi. Vi tolker heller ikke det barna har sagt. Det er selvfølgelig også viktig å fremheve barnets rett til ikke å uttale seg.

Hva er barna selv mest opptatt av?

TS: Vi spør alltid barna om de har noen gode råd og tips til mamma og pappa. Vi er like opptatt av positive tilbakemeldinger til foreldrene som hva barna eventuelt ønsker endret. Barna blir gjerne oppfordret til å fortelle hva de liker å gjøre hos hver av foreldrene. I møtet med barna snakker vi heller om ønsker om forandringer enn å stille dem helt fritt, det kan noen ganger være vanskelig for barn.

Hvis foreldre ikke ønsker at deres barn skal høres, kan vi bruke erfaringer fra andre barnehøringer, og fortelle hva andres barn ofte sier noe om i barnehøringer.

R-A: Mange meklere har også gode erfaringer med å bringe barnet inn i meklingsrommet, selv om barnet ikke selv er tilstede. Dette kan f.eks. gjøres ved at mekler sier til foreldrene: La oss tenke oss at hun sitter her i rommet, hva tror dere at hun ville ha sagt?

TS: Det kan også være nyttig å be foreldrene beskrive barna sine. Det bringer barnet inn i rommet, og spesielle behov som barnet måtte ha og som det må tas hensyn til, vil lettere komme frem.

R-A: Det er en fellesnevner for alle barn: De ønsker at foreldrene skal krangle mindre. De fleste barn klarer ikke selv å be foreldrene om å slutte med kranglingen. Det er lettere å formidle dette gjennom en mekler. Forandring av atferd skjer ofte i slike emosjonelle øyeblikk.

TS: Når begge foreldre kommer sammen med barnet til høringen, opplever barn det som en felles invitasjon eller fullmakt fra begge foreldre.

R-A: Barna kan oppleve dette som det eneste både mor og far har vært enige om på lenge.

TS: Barn kan ofte leve med ulike løsninger, bare de får en god forklaring på hvorfor en løsning ble valgt. Det mener jeg at barna har krav på av foreldrene sine.

Kan man forvente at barn helt ned i fireårsalderen skal ha noe gjennomtenkt å si om hvordan voksne mennesker skal organisere livet til familien og forholdet til eks-partneren?

R-A: Vi opplever at det kan være små, praktiske ting barna er opptatt av som foreldrenes oppfølging av fritidsaktiviteter, gymtøy hos begge foreldre, frakt av barnas utstyr osv. Barn er gjerne også opptatt av hvordan de skal holde kontakten med den forelderen barnet ikke er hos. Skal vi sende sms, bruke skype? Når og hvor ofte?

Får høring av barn frem den smerten og lidelsen mange barn faktisk opplever ved foreldrenes samlivsbrudd. Kan slike metoder overskygge forebyggingen av brudd?

R-A: Familievernkontorene jobber mye med forebygging og har ikke gitt opp dette. Likevel er det viktig å bruke ressurser på å høre barn når bruddet er et faktum. Smertene barnet opplever ved et samlivsbrudd kan ikke tas bort, men foreldrene som samarbeider kan bidra til

Jurist og mekler Toril Stray og psykologspesialist Tor-André Ribe-Anderssen har lang erfaring med bruk av modellen for å høre barn i forbindelse med mekling og i samværssaker.

at såret gror. Varige konflikter mellom foreldre er svært skadelig for barn, som et åpent sår. Dette kan barnehøringen bidra til å forebygge. En mekler kan også informere foreldrene om at deres høye konfliktnivå er direkte skadelig for barnet.

TS: Jeg erfarer som regel at høring av barn fører til at foreldrene flytter fokus fra rettighetstenkning til hensynet til barnet.

Jeg opplever at konfliktnivået har økt de siste ti årene. En av årsakene er nok en følge av at fedrene nå ønsker mer tid med barna sine etter brudd. Samtidig er det nok også et utslag av den økte rettighetstenkningen i samfunnet som sådan.

R-A: Jeg tror det høye konfliktnivået vi ofte opplever omkring samvær, er en overgangsfase inntil den moderne, likestilte familien er blitt mer akseptert og etablert i praksis.

Det er mange kvinner som opplever det som urimelig at hele familiestrukturen plutselig skal endres ved et brudd, fordi en far som hittil har vært ganske fraværende som omsorgsperson, nå krever barna halve tiden. Det kan virke som om foreldre som var reelt likestilte før bruddet, lettere finner frem til løsninger med fokus på barnas behov etter bruddet, uten at dette nødvendigvis innebærer en 50/50 løsning. Det er en generell trend at mange ønsker faglig hjelp til å rydde opp i sitt eget liv, enten det er fra NAV eller familievernet.

TS: Vinklingen er ofte: Hva har jeg krav på? Men ingen foreldre har krav på 50 prosent tid med barna etter et brudd. Foreldrene har derimot et ansvar for å finne en god løsning for sitt barn. Det trenger ikke være en 50/50 ordning.

Fakta:

Juridisk grunnlag for barnehøring

Den norske barneloven kom i 1981 med bestemmelser om barns medbestemmelsesrett. Da var det få andre land som hadde tilsvarende bestemmelser.

Artikkel 12 i FNs barnekonvensjon fra 1989 om barnets rett til å bli hørt var en nyskaping i internasjonal rett, og den var kontroversiell internasjonalt da den ble vedtatt.

Barnekonvensjonene ble inkorporert i norsk rett i oktober 2003. Fra 1. april i 2004 har barn iflg. barneloven rett til å bli hørt fra de er 7 år.

Barnets rett til å være med på avgjørelser er regulert i Barneloven:

§ 31. Rett for barnet til å vere med på avgjerd

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege tilhøve for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Når barnet er fylt 7 år, skal det få seie si meining før det vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, mellom anna i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Når barnet er fylt 12 år skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner.

Det følger av barnelovens § 51 og ekteskapslovens § 26 at det bare er foreldre med barn under 16 år som har plikt til å møte til mekling ved samlivsbrudd, før søknad om separasjon og før sak om barnefordeling kan bringes inn for retten.

Mekleren har ingen lovhjemmel for å kreve at foreldrene tar med seg barna til mekling eller samlivssaker. Hvis begge foreldre samtykker, vil det gi en hjemmel til å samtale med barna.

Modell:

Høring av barn

Første time - Samtale med foreldrene

Hensikten med å snakke med barnet/barna avklares med foreldrene. Hvis en eller begge foreldre sier at informasjonen fra barna ikke vil ha noen innvirkning på en samværsavtale, må det vurderes nøye om det å høre barn har noen hensikt.

Andre time - Samtale med foreldre og barn etter følgende struktur

- a) Familien samles med to meklere/terapeuter
  - a. Fellessamtale
  - b. Samtale med barnet/barna
  - c. Samtale med foreldre med barn bak speil
  - d. Fellessamtale

Mor og far går på venterommet, mens én mekler intervjuer barnet. Den andre mekleren noterer, observerer og supplerer.

Samtalen dreies deretter naturlig over mot dagens situasjon når det gjelder bosted/samvær, og eventuelle ønsker om endringer. En introduksjon til dette kan for eksempel være:

"Når vi spør deg om ting, er det helt opp til deg om du vil svare. Det er ingen som vil presse deg til å si noen ting som helst. Du vet at det er mamma og pappa som bestemmer hvor du skal bo og hvem du skal være hos når. Men sett at du hadde fått bestemme helt fritt selv om det ikke er slik, ville du hatt det på en annen måte enn slik det er i dag da?"

Når det dreier seg om andre spørsmål enn bosted og samvær, har vi erfart at det kan være nyttig å spørre:

"Hvis du hadde kunnet gi mamma og pappa noen råd og tips om ting som kunne vært litt annerledes enn i dag, hva kunne det vært?"

d) Mekleren som har intervjuet barnet tar barnet med bak enveisspeilet, mens den andre informerer mor/far foran speil.

På denne måten kan barnet følge med på hva som blir sagt til mor og far. Barnet kan banke på speilet (eller sende inn mekleren) hvis tilbakemeldingen

skal korrigeres. Som oftest velger barnet å gi eventuelle korrigeringer i rommet sammen med foreldrene etter tilbakemeldingen. Mange barn velger også å be mekleren om dette. Få denne måten har barnet kontroll over situasjonen, og trygghet for at tilbakemeldingen blir gitt i samsvar med egne ønsker. Barnet slipper også å sitte sammen med mor/far når informasjonen blir gitt, slik at spørsmål eller blikk fra én eller begge blir unngått.

Foreldrene blir også bedt om ikke å diskutere det som har kommet frem med barnet/barna før de møtes igjen på familievernkontoret. Barnet kan selvsagt snakke med foreldrene på eget initiativ.

Tredje time - samtale med foreldrene

Foreldrene kommer til time uten barnet for å snakke om hvordan informasjonen fra barnet skal tas hensyn til. Når foreldrene har blitt enige om ny avtale og praktiseringen av denne, inviterer vi dem til å ta med barna til en fjerde time slik at foreldrene kan fortelle barna hva de har blitt enige om og hvordan de vil ta hensyn til det barna har ønsket eller uttalt seg om. Dersom det er noe foreldrene ikke kan ta hensyn til av det barna har sagt, mener vi at barna har krav på en god forklaring på hvorfor.

Som et alternativ til en fjerde time kan mekler snakke med foreldrene om hvordan de selv kan gi barna denne tilbakemeldingen.

Positiv respons blant brukere

En spørreundersøkelse som prosjektet fikk gjort blant meklere ved landets familievernkontorer i 2007, viste at hele 64 prosent av respondentene svarte at de i noen grad eller i stor grad møter flere barn i mekling/samlivssaker etter at de fikk innføring i modellen.

85 prosent av respondentene svarer at de trodde modellen bidro til at foreldresamarbeidet blir bedre.

19 prosent svarte at de hadde inntrykk av at foreldrene "i stor grad" tok hensyn til barnets stemme i etterkant av barnehøringen. 70 % svarte "til en viss grad".

Et utvalg foreldre ble spurt, avhengig av resultatet av barnehøringen, hvordan de opplevde å ta med barnet til familievernkontoret?

85 % svarte "meget bra" eller "bra" på dette spørsmålet. 19 % svarte "mindre bra" eller "dårlig".

Hele 90 % svarte "ja" på spørsmålet om de opplevde at de ble ivaretatt som forelder da barna var med til høring.

Litteratur

Langballe, Å., Gamst, Kari Trøften (2006) "En dialogisk tilnærming til kommunikasjon med barn" i Q-1106B - Artikkelsamling: Samtaler med små barn i saker etter barneloven.

LOV 1981 -04-08 nr 07: Lov om barn og foreldre (barnelova)

Q-15/2004 Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn.

Q-1069 Barns rett til å bli hørt ved samlivsbrudd (2004)

Q-1070 Hva med min mening da? - når mor og far flytter fra hverandre (2004)

Q-0580 Foreldreansvar og samværsrett.

Raundalen, M. (2006) "Samtalen med de små barna om samlivsbrudd og barnefordeling - en reflekterende veiledning" i Q-1106B - Artikkelsamling: Samtaler med små barn i saker etter barneloven.

Smith, L., Lødrup, P. (2004) *Barn og foreldre*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Øvreeide, H. (2006) "Å samtale med barn om barnelovspørsmål" i Q-1106B - Artikkelsamling: Samtaler med små barn i saker etter barneloven.

Øvreeide, H. (2000) *Samtaler med barn - metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Oslo, Høyskoleforlaget.

Per, mor og far

Tekst: Sverre Solberg

Han satt så fint på stolen. Venta på at meklermannen skulle hente han. Han visste hvorfor han var her. Han skulle prate med meklermannen fordi mor og far skulle skilles, og de var ikke enige om noe. Ikke hvor han skulle bo. Ikke noe, liksom. I natt hørte han at de krangla. Far gråt hørte han, og mor var sint. Det er best å være stille, hadde han tenkt. Fortell oss alt du tenker på, hadde mor og far sagt. Men han ville bare at de fortsatt skulle bo sammen. At alt var som før. Men det ville ikke mor og far. Vil du bo mest hos meg eller mest hos mor, hadde far spurt. Vet ikke, var det eneste han fikk til å si. Og det

var sant. For hva skulle han si til far når han var så trist? Og til mor, når ho var så sint. Han måtte passe på så mor ikke ble mer sint på far, og at far ikke ble mer trist. Han hadde bestemt seg: Han ville ikke, han kunne ikke si noe til meklermannen.

Etter samtalen med meklermannen satte han seg i stolen igjen. Han satt og leste Donald da far kom. Gikk det bra, spurte far, var det så ekkelt som du trodde? Nei, orda plumpa ut av seg sjøl, sa han. Så det ble greit, fortsatte far. Mmm, svarte Per, og så opp på far.

Meklerne og barna

Miljøterapeut og mekler Sverre Solberg i Orkdal kommune skrev i 2010 masteroppgave om hvordan en kan samtale med barna ved mekling. Datamaterialet viste at tenkningen rundt spørsmåla om barn skal delta, når de skal delta og ut fra hvilken målsetting de skal delta, har innflytelse på hvilken praksis meklere har.

Den lovmessige forankring for at barn skal delta ved mekling

Etter lov, forskrift og rundskriv er det foreldra som ved mekling har ansvar for å høre barnet før en avgjørelse blir tatt (Barnelova § 31, Ekteskapsloven § 26, Barn- og likestillingsdepartementet 2006, 18. des & 2008). Det står ikke noe om at mekler kan, bør eller skal høre barn. Det er heller ikke gitt retningslinjer for når barn skal høres eller hvordan det kan eller skal gjennomføres (Eikeset 2009). Men seniorrådgiver i Bufdir, Berit Eikeset (2010), presiserer at både departementet og Bufdir er opptatt av at "[...] barna kan få anledning til å delta i mekling, og (at) meklere oppfordrer foreldre til å ta barna med der hvor mekler vurderer dette som både viktig og nyttig for alle parter" (Eikeset 2010). Det er en pågående debatt om norsk lovverk og praksis er i tråd med FNs barnekonvensjon (1989/1991/2003) og Menneskerettighetsloven (1999). Spørsmålet er om barn bør høres direkte i meklingen (Svidal 2006, Kopperud 2007/2008, Haugen 2001/2007, Sandberg 2008).

Tenkning om hvilke barn som skal høres av mekler

Jeg var kjent med at meklere kan ha forskjellige måter å definere sitt mandat på (Kopperud 2007). Slik var det også i mitt utvalg. Tre eksempler synliggjør et spenn i oppfatning: Mekleren Leif har fokus på at høringa er knytta til foreldras juridiske plikt til å ta en avgjørelse for barnet. Men når barnet blir hørt, er det en hendelse som kan være til hjelp for barnet: "[...] *ungene skal få et rom der de kan få tenke høyt og reflektere rundt ting*". Men en slik samtale er ikke terapi, for terapi ser han på som en prosess over tid. En terapeutisk oppfølging må skje utenom meklingskonteksten, sier han.

Arne tilbyr høring av barnet i de fleste sakene. Hans erfaring er at det er bedre å først snakke om "*hvordan har du det*" enn "*hva vil du*". Å formidle barnets erfaringer og tanker til foreldra er et veldig godt utgangspunkt for dem til å utforme barnets nye livssituasjon, sier Arne. Hovedfokuset er å bistå barna når de opplever samlivsbruddet eller foreldrekonflikten som vanskelig for dem. Erfaringen er at barn ofte ikke kan si hva de tenker og føler verken til mor eller far, eller slekta for øvrig, fordi alle er involvert i konflikten.

Mekleren Hans vil tilby samtaler til de det kan være nyttig for. Og "*utgangspunktet for samtalen er for så vidt ikke at foreldra skal få hjelp til å ta en bestemmelse, men at barna skal få komme*". Omkring 10 – 20 % av barna er aktuelle, tror Hans.

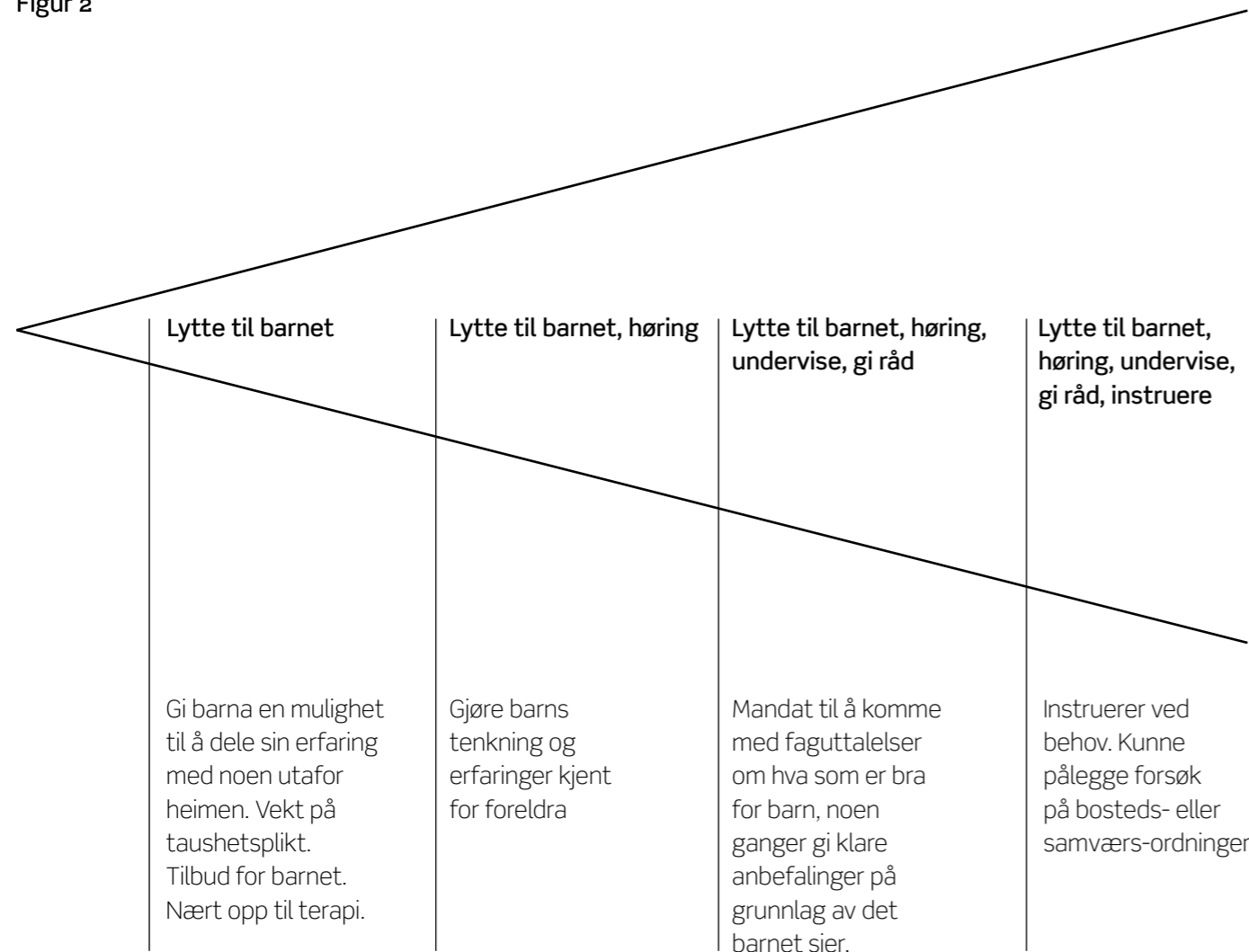
Ingen av meklerne i mitt utvalg ønsket at det skal være obligatorisk høring av barn.

Jeg har utarbeidet en skisse (figur 1) som er en *illustrasjon* på hvor ofte meklere inviterer barn med ved mekling. Meklerens tenkning om dette temaet synes å være avgjørende for om barn blir invitert. Innholdet i skissen og begrunnelsene er henta fra annen forskning og meklerne i utvalget, uten at de kan knyttes til enkeltstående informanter. Skissen er et utgangspunkt for meklere til å vurdere eget ståsted.

Figur 1: Når inviter mekler barn til samtale ved mekling

Svar på spørsmål til mekler: Når inviteres barn til samtale ved mekling?	Vurderes ikke	Når foreldre spør eller for å finne løsning	Når mekler har tilgang på en høringsmodell	Når mekler tenker det oftest er nyttig for barna	Når mekler tenker at alle barn skal ha et tilbud
Hvor ofte inviterer mekler barn	Aldri ←————→ Alltid				
Mulige begrunnelser for svaret:	1. Loven er tydelig: Det er foreldra som skal høre barnet, ikke mekler. 2. Mekler har ikke kompetanse 3. Dette passer ikke for meg 4. Høringen uroer barnet, er negativt	1. Det vanlige er at foreldre hører barna. 2. Barna høres primært indirekte 3. Barn høres av mekler når det vurderes tjenlig for saken (og dermed barnet)	1. Ofte høring av barna. 2. Må begrunnes 3. Ikke høring hvis saken skal til retten eller foreldre ikke vil eller kan forholde seg bra nok til det barna sier 4. Bruk av modell gir trygghet til ofte å tilby barnehøring	1. Barna er ofte i klemme mellom foreldra. De er usikker på hva de kan si, og til hvem. 2. Det er bra for barna å bli hørt av noen utafør familien som ikke er part i samlivsbruddet 3. Det vurderes fra sak til sak om barna skal delta, men ofte sier mekler: "Det vanlige hos oss er at barna deltar."	1. Barna har en sjølstendig rett til å bli hørt i meklingsprosessen, på linje med de voksne. Men det er opp til barna om de vil si noe. J.fr barnekonvensjonen

Figur 2

Meklers rolle - Fra aktiv lytter til instruering av ordning

Mekleren Rita har erfaring med at det er en fordel om det er avklart hvilken rolle mekleren har i samtalen med barnet. Det avgjør hvilke forventninger som stilles til samtalen. Noen foreldre tror for eksempel at mekler og barnet i møtet skal bli enig om den riktige samværsordningen. Det er derfor et behov for at mekler er tydelig på sitt oppdrag og ved det utformer konteksten. Konteksten avgjør også hvordan barnet forstår og erfarer samtalen.

Jeg har laga en figur som illustrerer forskjellige roller mekler kan ha når han eller ho samtaler med barn. Med rolle menes her hva mekler gjør i forhold til det han/ho hører barnet si. Fra å lytte til barnet uten fokus på avtalen foreldra må lage, til på den andre sida å instruere en løsning. Ingen av meklerne hadde en rolle de ikke kunne endre ut fra behov, men de var tydelige på hvor de hadde et tyngdepunkt.

Konklusjon

Mitt arbeid sier ikke noe om hvor mange som mener hva og er ikke en evaluering av kvaliteten på arbeidet som gjøres. Men det viser at det er et spenn i tenkning om hvilket mandat og rolle mekleren har til å høre barn, og om fokus skal være barnets erfaring (følelsesmessig reaksjon) eller hva barnet ønsker (høring). Tenkningen om disse og flere tema avgjør naturlig nok hva mekler gjør. Min vurdering er at det er behov for tid til samtale, forskning og utprøving av måter å gjennomføre meklingen på. Barna er avhengig av å møte meklere som er engasjert og har tro på det de gjør.

Litteratur

Barne- og likestillingsdepartementet (2006, 18. des) Forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barne-loven. nr 1478. [Online] Tilgjengelig: <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20061218-1478.html> [28.05.2009]

Barne- og likestillingsdepartementet (2008, 14. mars) Rundskriv til forskrift om mekling etter ekteskapsloven og barneloven Q-02/2008. [Online] Tilgjengelig: <http://www.nav.no/rettskildene/forskrift/F20061218-1478> [28.05.2009]

Barnekonvensjonen (1989/1991/2003) FNs konvensjon om barns rettigheter. Barne- og familiedepartementet. Vedtatt av de Forente Nasjoner den 29. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991, revidert oversettelse mars 2003. [Online] Tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/red/2000/0047/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf [21.04.2009]

Barnelova. Lov om barn og foreldre. Lov av 1981-04-08 nr 07: [Online] Tilgjengelig: <http://lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/all/nl-19810408-007.html> [18.04.2009]

Eikeset, B (2010) Seniorkonsulent hos Bufdir, E-post 12. mai 2010

Haugen, G.M.D. (2001) Skilt, men fortsatt familie. Et barneperspektiv. I Moxnes, K, I. Kvaran, H. Kaul, I. Levin (red) *Skilsmisens mange ansikter*. Kristiansand: Høy-skoleforlaget. S. 33-45

Haugen, G.M.D. (2007) *Divorce and post-divorce family practice : the perspective of children and young people*. Trondheim: NTNU

Kopperud, E. (2007) *Barn på familievernkontor ...?* Mastergradsoppgave i familierapi og systemisk praksis. Upublisert. Oslo: Diakonhjemmets høgskole.

Kopperud, E. (2008) "... hva gjør vi med barna?" - Diskurser om barn og samlivsbrudd i familievernet. *Fokus på familien* s. 317-332

Menneskerettighetsloven, Lov av 21. mai 1999. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

Sandberg, K (2008) *Barnekonvensjonen*. Oslo: Universitetsforlaget. Kap 5, s. 77 - 96.

Solberg, S (2010) *Å samtale med barn ved mekling - kunsthåndverk med mange dimensjoner*. Masteroppgave i barn og unges psykiske helse. Trondheim: NTNU

Svidal, L.J.K. (2006) *Forteljingar om å involvere barn og unge i mekling*. Masteroppgave i rådgjevningspedagogikk. Trondheim: NTNU

Barnefokuset arbeid med foreldre i konflikt

Psykologspesialist Kristin Wallentin, og klinisk sosionom Merete Grasmø, Familievernkontoret Søndre Vestfold

Familievernkontoret i Søndre Vestfold, Sandefjord, har hatt et prosjekt over to år for å arbeide frem en modell for hvordan familievernkontorene kan møte brutte familier i konflikt om samvær.

Utgangspunktet har vært familier som har henvendt seg til familievernkontoret der konflikten mellom foreldrene har vært tema, det familievernet gjerne omtales som samværsaker. Hensikten er å gi et helhetlig tilbud til familien, der barnas medvirkning og deltakelse i samtaler er sentral. Modellen har også vært brukt i meklings.

Prosjektet er basert på kvalitative tilnærminger og metoder. Vårt teoretiske grunnlag er systemisk forståelse av familien og nyere kunnskap om utviklingspsykologi, samspill og tilknytning. Vi er inspirerte av narrativ grunnlagstenkning og teorier om resiliens, mestring og myndiggjøring (empowerment). I prosjektperioden har vi arbeidet med 40 familier med ett eller flere barn. Barnas alder har vært 7-16 år.

Vi har utarbeidet en modell bestående av tre faser. Modellen forutsetter seks til åtte samtaler.

Fase 1

Samtale med foreldrene. Det viktigste i disse samtalene er etablering av allianse og tillit mellom terapeut og foreldre. Utgangspunktet for arbeidet er de voksnes bestilling. Terapeuten kartlegger konflikten og fokuserer på foreldrenes rolle og ansvar. Hensikten er å søke frem et felles foreldreprosjekt og styrke foreldrefunksjoner ved å tydeliggjøre barnets behov. Tanken er at dette kan dempe konfliktnivået og bidra til å se på uenigheter på en mer konstruktiv måte.

En viktig forutsetning for at terapeuten går videre til samtaler med barnet / barna, er at begge foreldre gir samtykke til det, og at foreldrene gir uttrykk for vilje til å ta hensyn til barnets ønsker.

Fase 2

Samtaler med barnet. Barnets historie og stemme intervjues frem blant annet ved hjelp av barneintervju, genogram og tegning. Barnet er med på å bestemme hva som skal formidles til foreldrene og hva som bør arbeides med videre i familien.

Fase 3

Tilbakemelding til foreldre. I tilbakemeldingen fra barnesamtalene fokuseres det på barnets stemme og barnets behov. Foreldrefunksjoner styrkes og foreldrenes fokus på egen konflikt dempes.

Terapeutene har i prosjektperioden prøvd ut intervensjoner, identifisert problemstillinger. De har fått økt forståelse av konfliktfylte samlivsbrudd og for barns håndtering av situasjonen. Modellen gir ramme og struktur for arbeidet med konfliktfylte samlivsbrudd. Den er enkel og anvendbar i sin form og sikrer at man får gjennomført og avsluttet disse komplekse og krevende sakene. Vi ser at modellen er hensiktsmessig også i meklings da den ivaretar barnets rett til å bli hørt. Vårt inntrykk er at foreldrene får mulighet til å se den andre forelderens betydning for barnet. Konflikten dempes ved at klima mellom de voksne endrer seg. Modellen krever at terapeuten har kunnskap om barn og barns utvikling i tillegg til generell kunnskap i familierapi og systemisk praksis.

Modellen er konkret i den forstand at den gir en klar struktur for samtalerekken med foreldre og barn, og den gir ideer og råd til hvordan barnesamtalene kan legges opp. Vi tror modellens konfliktdependerende effekt handler mye om allianse, holdninger og synliggjøring av barnets opplevelse av konflikten. Modellen forutsetter at terapeuten klarer å skape en god allianse med både mor og far. Konflikten mellom foreldrene inneholder ofte mye gjensidig kritikk og anklager, og dermed mye krenkelse av hverandre som menneske og som forelder. Vi har vært opptatt av å formidle holdninger som kan dempe krenkelsespotensialet i konfliktene; respekt for begge foreldres betydning for sine barn, tro på at alle foreldre kan styrkes i sin funksjon som foreldre, og ydmykhet overfor den sårbarhet som ligger i forelderrollen. For eksempel dersom foreldrene blir avvist av barnet.

Videre ser det ut til at det å løfte frem barnets stemme og forankre seg i barnets historie i arbeidet videre, har en god virkning. Dette tydeliggjør barnet og gjør det lettere å få foreldrenes fokus på felles foreldrefunksjoner, og konkretisere arbeidsoppgaver som foreldreteam i tiden framover. I noen saker har vi fått beskrevet økt kvalitet i relasjonene mellom foreldre og barn.

Tilbakemeldingene fra barna etter at barnesamtalene er gjennomført, har vært utelukkende positive. Det ser ut til at disse samtalene har en egenverdi for barnet, uavhengig av om foreldrenes konflikt dempes mye eller lite. Barna får en opplevelse av å bli tatt på alvor, og får mulighet til å bearbeide vanskelige følelser eller opplevelser

knyttet til foreldrenes samlivsbrudd. Vi har også vært opptatt av de forebyggende elementene som modellen bygger på og har basert samtaletemaene med barna på faktorer som kan gi økt motstandskraft og økt mestring. På denne måten er denne modellen et bidrag inn i direktoratets og departementets satsing på flere områder.

Har du barn med nedsatt funksjonsevne eller kronisk sykdom? Her får du hjelp!

familienettet.no

På familienettet.no finner du informasjon om:

- Stønader og lovverk
- Familieliv, samliv og forelderrollen
- Veiviser til hjelpeapparatet
- Hjelp i hverdagen
- Lesernes historier
- ...og mye mer

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Datahjelp for samtaler med barn

In my Shoes er et databasert intervjuverktøy som er utviklet for å lette kommunikasjon med barn.

Dag Gården, psykolog, Familievernkontoret Otta, Stiftelsen Kirkens Familievern

Programmet *In my Shoes* (IMS) gir barnet visuell støtte. Calam et al. (2000) slår fast at bruk av datamaskiner gir et felles eksternt fokus som kan redusere belastningen i møtet mellom barn og intervjuer. Dette kan gjøre det lettere for barnet å snakke om sensitive temaer. I tillegg påpeker dette forskningsteamet at datamaskiner ofte appellerer til barn, at barn er kjent med dem, og at dette kan øke sjansen for å oppleve mestring i samtalsituasjonen. Professor Odd Arne Tjersland ved Universitet i Oslo har initiert en studie for å se på hvordan programmet kan legge til rette for samtaler med barn.

Erfaringer så langt i Norge har vist at IMS er nyttig for både informasjonsinnhenting og terapeutiske samtaler med barn. Det kan og hjelpe til et sterkere fokus på hvordan barn har det når det er konflikt mellom foreldre. Programmet har og hjulpet til at høring av barn i meklings-situasjoner har blitt mer fokusert på hvordan barn har det. Lojalitetspresset blir dermed redusert.

In my Shoes er bygget opp som et semistrukturert intervju som kan benyttes både som evalueringsverktøy, kartleggingsredskap og som terapeutisk hjelpemiddel. Programmets oppbygging gjør det mulig å foreta en bred evaluering av hvordan barn har det på ulike arenaer og områder i livet. Målene er at redskapet skal være et nyttig hjelpemiddel i utviklingen av forståelsen av hvilke følelser et barn har og hvilke personer og situasjoner som er med og skaper dem.

In my shoes består av 8 moduler pluss en øvingsmodul.

Modul 1: I denne modulen blir barnet presentert for en rekke personer i ulik alder med forskjellig kjønn og kulturell bakgrunn. Barnet blir så bedt om å velge en som skal framstille, representere seg selv.

Modul 2: Her dukker det opp en følelspalett bestående av "smileys" med forskjellige følelsesuttrykk. Hensikten med denne modulen er å utforske barnets forståelse og ordforråd for en rekke følelser.

Modul 3: Her dukker det opp lysbilde-serier med barn i ulike situasjoner. Barnet blir så bedt om velge et ansiktsuttrykk som viser hvordan gutten/jenta på bildet har det. Hensikten med modulen er å se på hvordan barnet tolker sammenhengen mellom følelser og situasjoner eller situasjoner og følelser. Oppgaven dreier seg om å identifisere følelser, stemninger som andre barn kan ha erfart i ulike situasjoner.

Modul 4: I denne modulen blir barnet bedt om å velge det huset som likner mest på den omsorgssituasjonen som terapeuten ønsker å utforske. Her kan det legges inn hvilken som helst omsorgssituasjon som barnet befinner seg i. Det kan være hjemme hos far, hjemme hos mor, på skolen, etc.

Modul 5: I denne modulen blir barnet bedt om å velge de personene som bor eller er til stede i den valgte omsorgssituasjonen. Hensikten med modulen er å få oversikt over personer som har betydning i den omsorgssituasjonen som blir utforsket.

Modul 6 A: Her dukker følelspaletten med de ulike ansiktene opp igjen. Denne modulen er tenkt å kunne fungere som en gradvis overgang mellom følelser generelt og barnets egne følelser. Ved å peke på de ulike ansiktene som barnet selv har gitt et navn spør terapeuten: Har du hatt det slik noen gang?

Modul 6 B: Denne modulen handler om barnets egne følelser og erfaringer knyttet til ulike personer. Hensikten er å identifisere situasjoner og relasjoner som skaper den enkelte følelse. For eksempel: Her står du framfor huset ditt. Her er du trist. Hva er det som har skjedd?

Hvem er til stede? Hvem sa hva? Hva tenkte du? I denne modulen finnes det både snakkebobler og tenkebobler som gjør det mulig å sette opp dialogene som foregår mellom personene.

Modul 7: Denne modulen kalles somatiske erfaringer. Den handler ved hjelp av ulike visuelle symbol om å muliggjøre framstilling av kroppslige erfaringer, følelser, smerter og ubehag som barnet kan ha opplevd. Har du kjent noe rart i kroppen? Hatt vondt noen steder? Modulen legger også til rette for å snakke om psykosomatikk, avdekking av vold og overgrep.

Modul 8 A: Denne modulen gjør det mulig å utforske nærmere et valgt sted barnet oppholder seg/omsorgssituasjon. F.eks på skolen. Det kan utforskes hvordan eleven har det i forhold til ulike fag, i forhold til ulike lærere, med venner, i friminuttene, på skoleveien osv. Her dukker på nytt følelspaletten opp slik at det er mulig å framstille følelsesuttrykket rent visuelt.

Modul 8 B: Her dukker det opp et bilde som gjør det mulig å visualisere og verdsette/skalere ulike områder som en har snakka om. Det kan for eksempel være friminuttene på skolen e. l. Hvor vil du plassere opplevelsen på en skala fra en til ti. Det gir et utgangspunkt for å snakke om hva som skal til for å forbedre situasjonen.

Modul 9: Denne modulen er en øvingsmodul som kan være godt egnet for de helt minste barna. Den blir i liten eller ingen grad benyttet i samtaler med større barn. Modulen består av en tryllekunstner som kan trylle en kanin opp fra en av tre hatter. I tillegg til at den kan fungere som trening i forhold til å klikke med musen, kan den også fungere som et godt avbrekk i intervjuet.

Familievernkontoret Otta, Stiftelsen Kirkens familievern, har fått tillatelse til å kurse norske behandlere i programmet *In my Shoes* på lisens fra de engelske utviklerne. De

har til nå holdt vel ti kurs i Norge med 43 deltakere fra 12 familievernkontor. Dataprogrammet er oversatt til norsk, med håndbok og øvrig kursmaterieell. To kursdager med øving mellom, samt innlevering av til sammen tre godkjente case, gir lisensiering som IMS-bruker.

Litteratur

Calam, RM, Cox, AD, Glasgow, DV, Jimmieson, P and Groth Larsen, S (2000) Assessment and therapy with children: can computers help? *Child Clinical Psychology and Psychiatry*, 5(3) 329-343.

Calam, RM, Jimmieson, P, Cox, AD, Glasgow, DV and Groth Larsen, S (2000). Can computer-based assessment help us understand children's pain? *European Journal of Anaesthesiology*, 17, 284-288.

Cousins, J. In My Shoes: A computer assisted interview for communicating with children and vulnerable adults. *Adoption & Fostering* Vol 30:1 Spring 2006. 89-90.

Vik, G (2010): Samtaler med barn i meklings - ny metodikk via dataprogrammet "In my shoes" (upublisert, kan fåes ved Familievernkontoret Otta, Stiftelsen Kirkens Familievern, Storgt. 21, 2670 Otta)

Barna med den "tunge" skolesekken

Noen barn går på skolen med en tyngre "skolesekk" enn andre. Foreldrenes samlivsbrudd virker ofte inn på helse og skoleprestasjoner hos barna. Skolegrupper for skilsmissebarn utvikles over hele landet og gir gode resultater. Samtidig får foreldrene sitt eget tilbud for å kunne samarbeide bedre etter bruddet.

Egil Olav Halleland og Hilde Egge forteller om gruppetilbud for ungdom etter foreldrenes samlivsbrudd.

Prosjektleder Egil Olav Halleland i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet og helsesøster Hilde Egge i Bærum kommune jobber med utvikling og drift av skilsmissegruppene for barn og kurstilbud til barnas foreldre.

- Fra slutten av 1990-årene opplevde vi at mange unger kom til helsesøsterkontoret fordi mor og far bodde hver sitt sted. Dårlig foreldresamarbeid ga psykosomatiske problemer hos barna. Skoleelevene kom på eget initiativ. De var lei seg og triste. De fortalte at de hadde vanskelig for å snakke med foreldrene eller medelever. Flere sa at de i stedet snakket med kosedyrene sine. Vi så at det var behov for å samle grupper på skolene, og søkte opptrappingsplanen for psykiatri om midler. Rundt 100 helsesøstre, lærere og barne- og ungdomsarbeidere i Bærum ble kurset. Gruppeledere er helsesøstre, sammen med noen fra skolen, også rektorer og inspektører. Dette handler om engasjement, sier Hilde Egge.

Egil Halleland bruker skolesekken for å beskrive den belastningen mange barn opplever: Elevene går på skolen med en synlig og usynlig ryggsekk: skolesaker og familiesituasjon. Nesten alle barn og unge oppgir familie og nære relasjoner som den viktigste verdien i livet, foran materielle goder.

- Da vi kom i gang med gruppene, ble mange av barna overrasket over at så mange barn på skolen hadde skilte foreldre. Det var en lettelse. De senket skuldrene. Barna hadde ikke vært spurt hvordan de hadde det tidligere. Det var vanligst å spørre foreldrene, og de ga som regel uttrykk for at barna hadde det greit. Det er ikke nødvendigvis skilsmissen i seg selv som er det problematiske. Krangling, penger, nye partnere, halvsøsken som tar opp barnets plass er ofte verre. Vi ser at situasjonen til ungene stadig endrer seg. Derfor melder mange seg på flere grupper etter hverandre, for eksempel både på barneskolen og ungdomsskolen, sier Hilde Egge.

Kurser foreldre

Tilbud til foreldre etter samlivsbrudd er også en del av prosjektet. Barn og foreldre får hvert sitt tilbud. Meklingsordningen har bare ivarettatt en liten del av foreldrenes behov etter brudd. Det er så mye annet å snakke om når de skal fortsette å være foreldre. De går fra å være nære personer til "kolleger" i forhold til barnet. Kursopplegget *Fortsatt foreldre* skal sette foreldrene i bedre stand til å samarbeide og komme videre i livet, sammen med barna.

"Jo, det er jo sånn med skilte foreldre da at ofte blir det jo mye å tenke på i timen, og så kan vi komme hit noen ganger og slappe litt av da hvis du skjønner hva jeg mener....?"

Uttalelse fra en gruppedeltaker

- De fleste barna skulle ønske at foreldrene kunne konsentrere seg om å være gode foreldre. Mange voksne bruker barna som kompiser eller samtalepartnere for å skaffe seg selv sympati. Dette ønsker ikke barna, sier Egil Halleland.

Hilde Egge opplyser at de to gruppetilbudene går parallelt i Bærum. Kurslederne har felles seminarer. Et par tusen elever har deltatt i grupper siden slutten av

1990-tallet. Alle de 25 barneskolene i Bærum har tilbud om skilsmissegrupper. Over 550 veiledningspakker fra PIS er solgt. Rundt i landet har flere og flere kommuner grupper. Lærere melder at elevene blir mer konsentrerte og rolige etter å ha vært i gruppene.

Har man for mye annet i hodet, klarer man ikke å motta kunnskap. Når hver fjerde elev dropper ut av videregående skole, har det ofte sammenheng med familiesituasjonen. Det er en relativt stor andel unge i denne gruppen som har selvmordstanker (3 prosent, i følge Hemilsentret), på grunn av relasjonsproblemer med foreldre eller kjæreste.

- Vi oppdager ofte barn som trenger mer omfattende hjelp. Da viser vi til andre tjenester, for eksempel ved å sende bekymringsmelding til barnevernet. Det er viktig at barnevernet tar dette på alvor. Barna blir ofte en kasseball mellom tjenestene, sier Hilde Egge.

"...man får et par kilo av skuldrene liksom, man blir jo litt lettet av å få det ut! I hvert fall hvis man ikke har snakket med noen om skilsmissen før."

Uttalelse fra en gruppedeltaker

- Bærum har tatt et initiativ som nå spres over hele landet. Kommunen skal ha ros for å ha tenkt på spredning og deling. Det har vært barnegrupper på skolene i USA i 30 år. Slike tilbud må foregå på barnas arena, sier Egil Halleland. Han opplyser at familievernkantorene melder at de nå raskere fanger opp barn som trenger hjelp.

- Vi er avhengig av disse lavterskeltilbudene for å hjelpe barna uten stigmatisering, sier Halleland.

"Skilsmissebarn"

Helsesøster Hilde Egge skriver masteroppgave om sine erfaringer med samtalegruppene for skilsmissebarn: *Hvilken betydning har det hatt å delta på samtalegrupper for skilsmissebarn?* Halleland og Hegge bruker bevisst ordet "skilsmissebarn", fordi barna og ungdommene bruker ordet selv. Foreldrene reagerer ofte på dette, og foretrekker "samlivsbrudd", som kanskje høres mer hverdagslig ut.

Arbeidet med masteroppgaven har Egge intervjuet 29 ungdommer som har deltatt i PIS-grupper og i skilsmissegruppene *Vanlig, men vondt* i Kristiansand. Gruppedeltakerne gir uttrykk for at identifiseringen med hverandre er viktig. De setter pris på å kunne snakke fritt, uten

lojalitetshensyn. Barna og ungdommene har nytte av å dele historier, være til hjelp for hverandre og føle fellesskap.

- Effekten av gruppesamtalene er større trygghet. De snakker lettere med foreldrene, og foreldrene blir mer bevisste på ungene - flinkere til å spørre hvordan de har det. Foreldrene er stort sett positive til at barna deltar i gruppene. Noen få foreldre er ikke så interessert i dette. De mener at barna har det bra og at dette er private forhold. Samtalegruppene skal ikke være individualterapi. Kommer det opp alvorlige forhold, tas det opp separat etterpå. Det skal ikke være det store dramaet i gruppene. Alle skilsmissegruppene blir evaluert av deltakerne. De fleste oppgir som det mest nyttige å skjønne at de ikke er alene, og høre om andres problemer og tanker, sier Hilde Egge.

Steforeldre - stort tema

Et stort tema i samtalegruppene for skilsmissebarn er steforeldre.

- Vi kan si det sånn at noen steforeldre tar foreldrene vekk fra ungen, noen gir dem foreldrene tilbake, sier Hilde Egge.

Egil Halleland mener at situasjonen omkring steforeldre ofte er en skjult konflikt, særlig i forholdet biologisk mor-stemor. Konfliktene kan være store, også blant ressurssterke og høyt utdannede personer. Forholdene er betente i mange forhold, for eksempel der far har funnet en ny partner, og særlig hvis han har forlatt mor til fordel for den andre kvinnen.

"...så kan man komme litt videre i tankene på en måte, og man slipper å ha de samme...."

"Jeg føler at jeg kan snakke med mamma og pappa mye mer da, om hvordan vi har det hjemme."

Uttalelse fra en gruppedeltaker

- Ofte kan det være mindre problemfylt om mor har forlatt far. Da kan det føles som en lettelse for henne at han har funnet en ny. Steforeldre-problematikken er overmodent for forskning, sier Egil Halleland.

Hilde Egge opplever at noen stemødre "overtar" barna helt, for eksempel ved å gi dem en ny stil, frisyre og klær. Også forholdet til halvsøsken kan være vanskelig. Derfor

starter vi hvert møte med å tegne et familiekart. Noen ganger kan den nye familien være så stor at den ikke får plass på kartet.

– Hvis far har ny kone som har egne barn, og han blir veldig opptatt av disse barna, kan det føre til sjalusi. Dette har med tilknytning å gjøre. Barn har behov for å føle at de er nummer en hos sine biologiske foreldre, ikke bare å være på besøk hos far eller mor i deres nye familie. Det er ikke tilfredsstillende å bare bli sittende som barnvakt for mindre stesøsken, i stedet for å få tid sammen med far eller mor, sier Egil Halleland.

Hvis antallet barn/stebarn er ulik mellom de to nye partnere, kan det ofte bli et konflikttema hvem som skal betale hva for hvem, har Egge erfart. Eks-kona kan for eksempel være opptatt av at barnas arv ikke skal brukes opp på den nye konas barn.

Smidighet viktig

Egil Halleland fastslår at jo flere mennesker som er inne i bildet etter et samlivsbrudd, jo mer smidig må man være. Barn er prisgitt foreldrenes takling av situasjonen. Mange svelger mange kameler for å få alt dette til å fungere. De går på akkord med seg selv. Man må være smidig, rett og slett.

– Hvis man kan få tingene til å fungere, ved bruk av smidighet og humør, kan barna få et stort nettverk, sier Egge. – De voksne er modeller. Barn som står midt oppe i foreldrenes samlivsbrudd får med seg mye sunn skepsis. De får større bevissthet om hva som skal til for at et forhold skal fungere. Jeg har opplevd barneskoleeleven som har fryktet at hennes egne barn skal bli skilsmissebarn. Barna er opptatt av ærlighet. Mange har opplevd uærlighet ved utroskap, også overfor barna. Dette gjør noe med ungenes tillit til foreldrene. Skilsmissebarn er ofte svært opptatt av foreldrenes mobil. De ser etter tegn på nye kjæresten. Nye medier preger mange forhold.

Halleland forteller fra sin praksis: – Jeg husker en jente som fikk valget mellom å bo på farens gård, eller hos mor, som også bodde på en gård. Et av spørsmålene var hvor hesten hennes skulle være. Da det ble foreslått at både jenta og hesten kunne flytte mellom foreldrene hver 14. dag, utbrøt hun:

– Man behandler ikke dyr sånn!

– Det er utrolig hva vi gjør med barna, legger Hilde Egge til. – Noen er skrevet inn ved to skoler. Flytting mellom to kommuner gjør mye med ungenes sosiale liv. De har ikke mulighet til å følge noen fritidsaktiviteter skikkelig.

Halleland mener det var en trend på 70- og 80-tallet som skapte myten om at barn tåler forhold som dette godt. Det er riktig at mange barn klarer å takle dette rimelig bra, hvis foreldrene får til et godt samarbeid. Men samtidig viser nyere undersøkelser på området at bruddene har flere negative konsekvenser for barn enn man tidligere var klar over.

Ny livsstil

Helsesøster Egge mener at også bakgrunnen for samlivsbruddene og skilsmisene er annerledes i dag enn for noen tiår siden. – Det var mer turbulens, vold og alkohol bak bruddene på 70-80-tallet og tidligere. Årsakene til samlivsbrudd er andre i dag, for eksempel at man ikke lenger føler kjærlighet eller man har ikke fått oppfylt forventninger. Kjønnsrollene har endret seg, kvinner har nye krav til mannen. De store konfliktene starter i mange tilfeller først etter skilsmisene. Dette gjør at barna ikke har merket så mye på forhånd. Dermed blir bruddet vanskeligere å forstå, sier Hilde Egge.

”...det er vel egentlig bare det å vite at andre er i samme situasjon. Det hjelper ganske mye det og.”

”Alle støtter hverandre så veldig godt da fordi man vet hva man er gjennom ikke sant?”

Uttalelse fra en gruppedeltaker

Vi ser også at forberedelsestiden før ekteskap eller samliv er kortere enn før. Det er ikke uvanlig at barns kjæresten flytter inn i foreldrehjemmet etter kort tid. De blir en del av familien, for eksempel etter en fest. Foreldre blir kjent med stadig nye partnere til barna. De unge er mer frigjorte og tar seg mer til rette. Foreldrene er ofte redde for å skyve barna fra seg, de skal være kompiser, alt er lov. De sier ikke lenger nei til 17-18-åringene som vil flytte inn, ifølge Egge.

– Alt skal være så ”kult”. Men vi bør stille spørsmål ved hvordan forpliktende relasjoner dannes. Hva betyr det å holde av hverandre? spør Egil Halleland. Hilde Egge legger til: Det blir stadig viktigere å bli bekreftet av den andre. Man spør: ”What’s in it for me?” Lykke-perspektivet er utbredt. Mange har som unge fått høre at de er unike, som en del av elsk deg selv-bølgen. Da er det ikke lett å jenke seg etter en annen.

Fakta:

Gruppetilbud etter samlivsbrudd

Årlig opplever mer enn 25 000 norske barn at foreldrene går fra hverandre. Forskning viser at barn som opplever foreldrenes samlivsbrudd, er mer utsatt for å få psykiske plager. Dette er bakgrunnen for at det er utviklet separate gruppetilbud både for barn og foreldre.

Fortsatt foreldre er et kursopplegg for foreldre etter samlivsbrudd. Foreldrene går ikke sammen på kursene, men det er en fordel at begge går på kurs. Innholdet i tilbudet er delt i fem temaer:

- Bruddprosessen
- Samspill, konflikt og kommunikasjon
- Å se barnas livssituasjon
- Foreldresamarbeid
- Veien videre

Kurset har som mål å etablere et **godt nok foreldresamarbeid** med ekspartneren, slik at de to foreldrene kan møte konflikter på en konstruktiv og løsningsorientert måte og komme videre livet. **Fortsatt foreldre** ble utviklet ved Modum Bads Senter for familie og samliv, men er nå overtatt av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Kursmateriellet ble oppdatert og utgitt på nytt i 2011. Alle familievernkontorer og kommuner kan nå få tilgang på kursopplegget og materiellet.

Plan for implementering av skilsmissegrupper i skolen (PIS) er et tilbud til ”skilsmissebarn” utviklet av Bærum kommune, og etter hvert spredt rundt i landet. Gruppene drives av helsesøster i samarbeid med lærer, PP-rådgiver, familierådgiver eller andre fagpersoner, og varer en skoletime over seks gruppemøter. Det er også utviklet en veiledningspakke for barnehager.

Ser du meg? er et pilot-prosjekt startet i 2010 med kommunene Hamar, Levanger, Larvik og Bærum. Målet med prosjektet er å skape et bedre og mer helhetlig tjenestetilbud til barn og foreldre som opplever store konflikter i forbindelse med samlivsbrudd. Prosjektet driftes av Bufdir og har en styringsgruppe med kommunerepresentanter. Konkret skal prosjektet få i gang flere samtalegrupper for skoleelever og flere **Fortsatt foreldre-kurs** for foreldre. Arbeidet skal oppsummeres med en erfaringskonferanse i 2012.

Vanlig, men vondt er et gruppetilbud for elever ved skolene i Kristiansand kommune, startet i 2005. Samlingene for elevene som har opplevd foreldrenes samlivsbrudd, går over åtte ganger i skoletiden, med et par timers varighet hver gang. Vanlig, men vondt kom i stand etter at ungdomsundersøkelsen Livet under 18 avdekket at mange ungdommer ønsket seg samlinger på skolen for å snakke om temaet samlivsbrudd.

In My Shoes er et dataprogram som hjelper barn til å formidle sine historier, relasjoner og samspill. Ved konflikt mellom foreldre, for eksempel i meklings-situasjoner, har programmet vist seg nyttig for samtaler med barn. Programmet drives av Kirkens familievernkontor på Otta.

Barn med to hjem er et tilbud fra Familievernkontoret i Sør-Trøndelag. Det arrangeres samtalegrupper for barn 9-12 år og ungdom 13-16 med foreldre som bor to steder. Tilbudet består av åtte ukentlige samlinger med fem-sju barn/unge i hver gruppe. Interessen har vært så stor at kontoret hadde venteliste våren 2011.

Vanlig, men vondt

Elever ved Haumyrheia ungdomsskole i Kristiansand som har opplevd foreldres samlivsbrudd, får tilbud om å delta i *Vanlig, men vondt*-grupper (se egen faktaboks). En del av elevene presenterte høsten 2011 tilbudet på et møte i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Gruppeledere er sosionom Nina Sletten og sosiallærer Toby Tørresen.

For de ansatte i Bufdir ble det et sterkt og gripende møte med ungdommene fra Kristiansand. Ungdomsskoleelevene fikk ros for sin modige opptreden og måten de fortalte om sine erfaringer til andre. Flere av de voksne tok i spørreunden ordet, og delte sine egne minner som tidligere «skilsmissebarn» med sørlandsungdommene.

Pågangen til gruppetilbudet har vært stort ved skolen i Kristiansand. Tilbudet blir presentert for alle elever på 9. klassetrinn, uavhengig av om de har skilte foreldre eller ikke. Dette bidrar til at man kan nå alle i målgruppen, og det blir åpenhet omkring *Vanlig, men vondt*. Sosiallærer Tørresen informerer om opplegget sammen med to elever som har deltatt i grupper tidligere. Dette bidrar til å senke terskelen for å melde seg på. 23 elever ønsket å være med i 2011. Det var ikke plass til alle, opplyser de to lederne. I tillegg til gruppesamtaler, tar *Vanlig, men vondt* i bruk ulike metoder og grep i gruppearbeidet, blant for å skape tillit mellom deltakerne.

Tillitshoppet

Elevene stuper ut fra et bord og blir tatt imot av de andre. De viser på denne måten tillit til at de blir tatt godt imot, og ikke blir sviktet. De andre i gruppen er til å stole på. Sier man noe personlig i gruppen, blir det ikke fortalt videre utenfor gruppen. Mottaket av den "stupende" medeleven illustrerer dette.

Virkelighetseske

Elevene omdanner en pappeske (eks skoeske) til egen "virkelighet". Virkelighetsesken omdannes til en «person» hvor utsiden er det vi viser til andre, mens innsiden er tanker og følelser som bare er synlige for personen selv. Elevene jobber i grupper på tre, og skal omdanne esken til en «person» som har opplevd skilsmisse.

Ønskebrønn

Brukes i gruppene for å tenke fremover, for å få det bedre. Ønsker fra gruppedeltakerne trekkes fra brønnen. De andre deltakerne gir råd om hvordan man skal få ønsket til å gå i oppfyllelse.

Ressurshjerte

Gruppedeltakerne går frem og plasserer sine lapper på hjertet, der de har skrevet om hvilke ressurser og erfaringer elevene sitter igjen med etter å ha opplevd foreldrenes skilsmisse eller brudd. Eksempler: "Ikke lenger alene", "Lært å si min mening til foreldrene", "Dele ting med andre", "Vise følelser".

- Det å oppleve en skilsmisse varer hele livet. Men det er litt forskjell i avstand til bruddet i en gruppe. Vi går rett på temaet når vi starter opp med en runde i gruppen, sier gruppelederne Sletten og Tørresen.

Under gruppesamlingen i Bufdir ble elevene spurt om hva som oppleves som utfordrende ved foreldrenes samlivsbrudd? Her er noen av svarene (navnene er anonymisert):

Grete: Problemene etterpå. Foreldre som sliter med depresjon.

Hans: All kranglingen.

Guri: Samarbeidsproblemer. Vi blir budbringere mellom foreldrene etter bruddet.

Nils: Når den ene sier sin mening om den andre foreldren.

Farah: Valget mellom mor og far.

Kristin: Jeg var bekymret for mamma.

Geir: Jeg var bekymret for pappa. Mamma fikk ny kjæreste. Han skjønte ikke hvorfor.

Odd: Pappa virket deprimert.

Sosiallærer Toby Tørresen understreker at ungdommenes foreldre må skrive under på at barna kan delta i *Vanlig, men vondt*-gruppene, og at det som regel går greit. Men ikke helt uten unntak:

Kristin: Mamma lo da jeg kom hjem med lappen om gruppen. Hun trodde ikke jeg hadde noen problemer, siden jeg var så liten ved skilsmissen, og trodde bare jeg ville slippe timene.

Seniorrådgiver Berit Eikeset fra Bufdir spurte gruppedeltakerne om de ville vært mer med når foreldrene deres avtalte samværsordningen for dem?

Guri: Jeg ville vært mer med, men var for liten.

Kristin: Jeg var for liten da de skilte seg. Men jeg skulle gjerne hatt mer å si etter at jeg fikk prøvd ordningen, slik at jeg kunne velge noe annet.

Hans: Jeg følte meg ikke hjemme noe sted, på grunn av flytting frem og tilbake.

Berit Eikeset: Var dere redd for å si deres mening, av frykt for å såre foreldrene?

Mette: Jeg ville helst bo hos pappa, nærmest skolen. Men mamma blir skuffet, og spør om jeg ikke er lykkelig.
Per: Jeg ble lei av pendlingen Kristiansand-Oslo med tog og buss.

Arne: Pappa flyttet til Stavanger. Det ble stress å reise.

Vanlig, men vondt-gruppen fra Haumyrheia skole tok også en runde på grunnen til at de meldte seg på *Vanlig, men vondt*?

Ole: Jeg ville bli kjent med meg selv. Deilig at noen ville høre på meg.

Guri: OK å få sagt det du vil til noen som ikke er så nær.

Toby: Vi bruker elever som har deltatt i gruppene til å gå rundt og informere i klassene. Mange melder seg etter det.

Hva er viktigst ved å være med i gruppen?

Grete: Godt å se at jeg ikke er alene om å ha det vondt.

Kristin: Jeg føler mer samhold i gruppen enn i familien. Godt å se at du ikke er alene. Det er godt å høre de andre fortelle.

Toby: Vi tror kanskje i 2011 at alt er så åpent. Men så er det kanskje ikke sånn, likevel? Det er ikke alltid lettere å åpne seg for folk man kjenner godt. I gruppene er det både "åpnere" og "lukkere".

Guri: Det er rom for ikke å dele alt. Derfor hender det at vi deler ut lapper. Vi skriver på lappene om hendelser og erfaringer fra «vårt hemmelige rom». Så legger vi lappene i en «Drittboks» og tenner på! Da er vi sikre på at ingen kan lese det vi har skrevet.

Farah: Gruppedeltakelsen gjør det lettere å hjelpe venner som står oppe i skilsmissen. Det blir lettere å snakke om dette.

Noen av gruppedeltakerne svarte slik på hva som hadde hjulpet dem gjennom foreldrenes skilsmisse?

Kristin: Det hjelper at noen hjelper mamma.

Grete: Skrive, danse.

Guri: Bestemor.

Mette: Musikk, tegning.

Ressurshjerte viser blant annet hvilke erfaringer elevene har fått med seg etter foreldrenes brudd.

Barna synliggjøres i familiearbeidet i Sápmi

Barn av rusmisbrukere er "usynlige" i samiske familier, i slekta, på skolen, blant fagfolk og i Sápmi, de samiske samfunnene. Dette kom frem i hovedfagsoppgaven til familierapeut og FoU-leder Ristin Kemi ved Indre Finnmark Familievernkontor.

- Ved kontoret har vi ønsket å gi barna større oppmerksomhet i behandlingssammenheng, og å utvikle arbeidsmetoder hvor det kulturelle perspektivet blir ivaretatt i møter med rusfamilier og i familier med høgt konfliktnivå, sier Kemi.

Kontorets målsetting er å:

- Gjøre barn synlige i behandlingen
- Implementere kulturperspektivet i behandlingen
- Forebygge at rusproblemer går i arv til neste generasjon
- Bedre barnas omsorgssituasjon

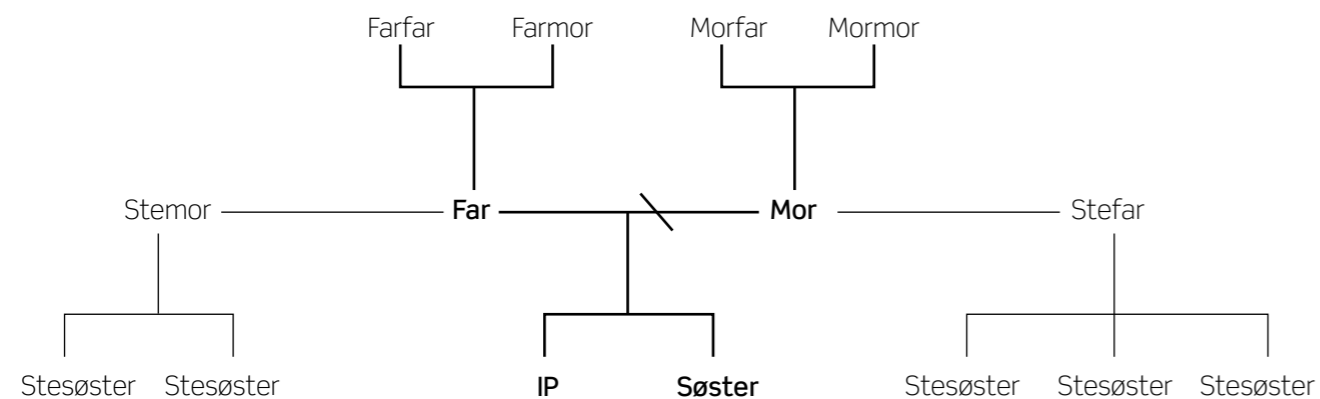
For å nå disse målene ble det nødvendig å se på familievernkontorets arbeidsmetoder og å utfordre foreldrene til å sette mer fokus på barna. For å kunne møte målene

har de ansatte tatt i bruk et såkalt genogram (kart over storfamilien) og et årshjul (familiens aktiviteter knyttet til årsidene), som arbeidsredskaper.

- I samtaler med foreldre er vi åpne om hvilke belastninger rusbruk og konflikter har for barn. Vi er blitt mer bevisste på å få foreldrene til selv å se hvilke endringer som kreves for å bedre barnas situasjon. Dette medfører at barn blir inkludert i familiesamtaler som aktive deltagere, sier Ristin Kemi.

Genogram

Bruk av genogram gir flere muligheter til å fokusere på folk i familien og synliggjør de relasjonelle båndene godt. Indre Finnmark Familievernkontor bruker det i alle typer samtaler; både terapier og meklinger. Fra det «vanlige» genogrammet med symboler for menn og kvinner og enkelte relasjoner, har kontoret videreutviklet kartet ved å bruke tilleggssymboler, som flasker, piller og sprøyter for å symbolisere rusmisbruk, knyttneve, kniver og våpen for å vise vold, kruseduller for psykisk sykdom etc. Det finnes også symboler for faddere, navnesøsken etc.

I samtaler med både barn og voksne hjelper genogrammet til å:

- Kartlegge de relasjonelle forbindelsene, spesielt i meklingsituasjoner. Selv om mor og far skilles, så skal ikke barna skilles fra sin slekt og fra sin kultur, det være seg den samiske, norske, russiske osv.
- Synliggjøre familieforhold, hvem i familien barnet er knyttet til, hvem er barnets faddere?
- Navngi viktige personer, både positivt og negativt, og barnets/familiens/slektas historie. Markere personer som er rusmisbrukere med flaske, voldelige med knyttneve, psykiske problemer med kruseduller osv.
- Skape og gjenskape sammenhenger i et menneskes (barn, ungdom, voksne) liv

Videre kan genogrammet brukes som språkkart: hvem snakker hvilket språk med hvem og betydningen av det. Brudd i historier som fortelles i familier, for eksempel barn som ikke har lært samisk og som ikke kan forstå sine foreldre, besteforeldre eller eldre slektnings beretninger.

- Det hjelper til å identifisere "kulturelle" forskjeller innad i en familie - der den ene delen av familien snakker norsk og betegner seg som norske, den andre delen av søskenflokket snakker både norsk og samisk og betegner seg som samer. Utsagn som "jeg er norsk, men min søster er same", er ikke uvanlig. Dette ser en spesielt i områder som er sterkt berørt av forforskningen slik som på kysten av Finnmark, i Troms og Nordland.
- Barna kan oppleve å komme i en dobbel lojalitetskonflikt, både i forhold til foreldrene og i forhold til kulturen, eks. «Jeg er glad i mora mi selv om jeg ikke kunne tenkt meg å ha bunad slik som henne».

- Ved bruk av genogram får barna en plass i terapirommet selv om de ikke er tilstede. Uavhengig av tema i samtalen, retter vi fokus på barna. Spørsmål som «hvordan er det for barna at du ruser deg?», «hvordan er det for barna at du ikke tilbringer tid sammen med dem?», «hvordan er det for barna at du roper og skriker høyt når du blir sint?», sier Ristin Kemi.

Skam og tabubelagte temaer som rus, psykiske lidelser og vold, får også en plass i genogrammet ved at terapeutene markerer rus, vold og psykisk sykdom. De har erfart at når misbruket og volden tegnes på genogrammet, blir det også lettere å snakke om det. Da er det åpnet opp for å snakke om temaet og «spøkelset er ute av sekken», symbolene gjør problemene håndfaste på en annen måte når de blir «synlige».

Årshjulet

- Årshjulet er «lånt» fra utviklingsarbeid i Afrika, der en av mine kollegaer har jobbet. Årshjulet tar for seg årstidene og hvilke aktiviteter som er knyttet til dem. På den måten får vi innblikk i familiens aktiviteter, både jobbrelaterte aktiviteter som jordbruk, reindrift, sjøfiske og elvefiske, og fritidsaktiviteter som jakt, fiske og bærplukking. Vi får også innblikk i hvem i familien som deltar i de ulike aktivitetene og hvilken rolle hver enkelt har, sier Ristin Kemi.

Årshjulet har vært nyttig for å sette seg inn i hvordan livene leveres for de som driver med fiske på havet, reindrift, laksefiske osv. Samtalen går lettere og familien viser også større engasjement når de får fortelle om sitt liv ved hjelp av tegningene i årshjulet. Det er også en måte å vise respekt for deres liv og aktiviteter.

I den samiske kulturen har forholdet til tid tradisjonelt vært et annet enn det er i dag. Den samiske tidsregningen var sterkt knyttet til sesongmessige endringer i naturen og de nødvendige gjøremål folk hadde til ulike tider av året. Årstidene og deres varighet kunne man ikke regne i måneder. Ett år kan vinteren være lengre enn foregående år, og selvfølgelig blir våren kortere enn året før. Tradisjonelt har mange samer delt året i åtte sesonger: dálvi (vinter), giðådálvi (vårvinter), giðða (vår), giððageassi (vårsommer), geassi (sommer), čakčageassi (høstsommer), čakča (høst) og skápma (mørketid), slik det er illustrert i årshjulet tegninger.

Bruk av sirkelen i behandlingen

- Lokalsamfunnets aktiviteter innlemmes som naturlige temaer i samtaler. Det forutsetter at behandler kjenner til kulturelle forhold og aktiviteter for lokalsamfunnet en arbeider i, og har forståelse for at det gis prioritet. Under utarbeiding av samværsavtale ved samlivsbrudd, tas det hensyn til at det er vanskelig (som oftest for far) å ha samvær med barnet/ barna under elgjakta, under reinsdyrslakting, vårflytting etc. dersom barna er små, og ikke kan være med på aktiviteten. Når vi gjør avtaler med klienter, prøver vi å ta hensyn til at det kan være vanskelig å komme til samtale til enkelte tider av året, for eksempel under drivgarnsfiske i elva eller liknende, sier Ristin Kemi.

Hun gir et eksempel på en problemstilling for en klient: Laksefisket er rett rundt hjørnet. (Drivgarnsfisket slutter på torsdag kl. 18.00 og begynner igjen mandag kl. 18.00 i perioden 20.mai til 15.juni) - Vi har brukt å møtes hver annen uke på tirsdager, men nå må vi tilpasse møtet i forhold til laksefiske, og da ser jeg for meg at vi må sannsynligvis møtes på mandager. Hva tenker du om det? - Mange behandlere tenker at klientene er umotiverte eller lite samarbeidsvillige når de ikke kommer til samtaler og prioriterer andre aktiviteter. Ved å vise forståelse og respekt for lokalsamfunnets aktiviteter anerkjenner vi klientens valg og prioriteringer, og vi kan imøtekomme klientene på en annen måte enn tidligere. Vår erfaring er at når klienter blir møtt på denne måten er det sjelden vanskelig å lage avtaler, selv mens drivgarnsfiske foregår, sier Ristin Kemi.

- Vi tilpasser behandling så godt det lar seg gjøre til den konteksten vi befinner oss i. Vi vet at det ikke har noen hensikt å innkalle folk til parsamtale under vårflyttingen. Da flytter reindriftssamene reinen fra innlandet til kysten, og det må gjøres når været tillater det og ikke når terapeuten har tid.

Ved bruk av årshjulet, får vi en bedre innsikt i forholdene barna lever under. Årshjulet brukes også under meklinger, for å sikre at barnas interesser blir ivaretatt.

Det blir lagt vekt på å gjøre rusbruk til en sosial realitet. Det innebærer at rusbruk må være noe man kan snakke om, reflektere rundt, bearbeide opplevelsen av, både på godt og vondt. På årshjulet kan en godt merke av i hvilke sammenhenger (jul, påske, bryllup, jakt etc.) familiemedlemmer utøver vold eller ruser seg i særlig grad ved å tegne inn flasker, knyttnever etc. I det hele tatt er tegning blitt et viktig arbeidsredskap i alt familiearbeid.

- For å nå frem til barna og gi dem adekvat hjelp, er det nødvendig å ha foreldre med på laget og vise dem

respekt i deres hverdag. Erfaringer ved kontoret vårt er at bruken av genogram og årshjul gir mening og gjenkjenning, og settes pris på av familiene, sier Kemi.

Litteraturliste

Kemi, Ristin (2000) *“Barndom, nåtid og fremtid”*. Voksne samer forteller om sin oppvekst i en rusmisbrukerfamilie. Hovedfagsoppgave ved institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap ved NTNU, Trondheim.

Kemi, Ristin og Boine, Reidun (2004) *“Om kultursensitivitet i behandling”, teoretisk til nærmring og metodeutvikling i møte med det flerkulturelle*. Indre Finnmark Familievernkontor.

Familievernets tilsyn under samvær

Fra 1.januar 2007 ble familievernkontorene pålagt en ny oppgave: Å føre tilsyn med at barn ikke lider overlast under samvær med foreldre. Hittil har det vært drøyt 100 slike saker årlig.

Barneloven paragraf 43, tredje ledd (tilsyn under samvær) ble endret, og bestemmelsen har følgende ordlyd i paragraf 43 tredje ledd: ”Det kan i avtale eller i dom setjast vilkår for gjennomføringa av samværsretten. Dersom tilsyn vert sett som vilkår for samvær, kan retten i særlege høve påleggja departementet å oppnemne tilsynsperson. Departementet kan gje forskrifter med nærare føresegner om oppnemning av tilsynsperson, utøving av tilsynet og godtgjering av dette”.

Om omfanget av tilsynet heter det: ”Departementet framhever i forarbeidene til bestemmelsen viktigheten av at samvær under tilsyn ikke tilkjennes i større grad enn hvor det faktisk vil være til barnets beste, og at tilsyn ikke må bli en kompromissløsning for ikke å avskjære samvær helt”.

Skal være positivt

I Ot.prp. nr 103, kap 10 Merknader til de enkelte paragrafer, står det følgende om omfanget av samvær under offentlig oppnevnt tilsynsperson:

”Bestemmelsen tar sikte på situasjoner hvor det anses som positivt for barnet å kunne ha et visst samvær, men hvor dette ikke kan skje uten tilsyn for å føre kontroll med at barnet ikke lider overlast. En slik form for tilsyn er begrenset til særlige tilfeller og situasjoner hvor det kun er aktuelt med sterkt begrenset samvær. Formålet med slikt samvær må hovedsakelig være at barnet skal ha kjennskap til forelderen og sikre et minimum av kontakt. Dette kan være av stor betydning for barnets mulighet til å realitetsorientere seg. Det er ikke meningen at ordningen skal omfatte samvær av vanlig omfang. Ordningen vil typisk være aktuell hvor det for eksempel er snakk om to til fire samvær i året med en varighet av to til fire timer hver gagn.”

For å sikre at samvær med den offentlig oppnevnte tilsynsperson får et omfang i tråd med intensjonene, framgår det av forskrift paragraf 2 at pålegget om å oppnevne tilsynsperson kan omfatte inntil 16 timer samvær per år.

Forskriften sier blant annet i paragraf 1: ”Den statlege regionale familievernmyndigheten har ansvar for at det blir oppnemnd tilsynsperson i samband med samvær, i dei tilfelle retten pålegg det etter barnelova § 43 tredje stykket, anna punktum. Den forelder som skal ha samvær under tilsyn, vender seg til næraste offentlege familievernkontor.

Tilsynspersonen kan vere ein tilsatt fagperson ved familievernkontoret, eller ein som kontoret inngår avtale med. Tilsynspersonen må vere egna i forhold til domspremissane for tilsynet”.

Maksimalt 16 timer

I paragraf 2 heter det: ”Pålegg om å oppnemne tilsynsperson kan omfatte inntil 16 timer samvær per år” Paragraf 4: ”Utøvinga av tilsynet skal skje i samsvar med rettens premisser for samvær under tilsyn. Tilsynspersonene har ingen oppgaver eller myndigheit utover å vera til stades, dersom det ikkje går fram av domspremissane. Med mindre retten har fastsett det, skal ikkje tilsynspersonen gi skriftleg referat om gjennomføringa av samværet under tilsyn”.

Domstolens bruk av lovbestemmelsen

- Etter at ordningen trådte i kraft 1.januar 2007, ble det registrert en overraskende stor bruk av bestemmelsen i domstolene. Justisdepartementet har slått fast at regelverket synes å gi domstolene en vid skjønnsmargin. Domspremisser tyder også på at samvær idømmes ut fra en rettferdighets- og likestillingsvurdering mellom foreldrene, mer enn av hensyn til barnets beste, sier seniorrådgiver Berit Eikeset i Bufdir.

Eikeset opplyser at det har vært en markert økning av slike tilsynssaker i årene etter innføring av ordningen i 2007, i alt godt over 100 saker per år. Bufdir har meldt bekymring til departementet for hva disse barna utsettes for. Det er pekt på misforholdet mellom bestemmelsens intensjon og domstolers lovtolkninger og utviklingen i praksis.

- Vi ser fram til at departementet får endret og skreddersydd bestemmelsen slik at lovgrunnlaget og intensjonene med bestemmelsen blir tydeligere og innskjerpet, til barnas beste, sier Berit Eikeset.

Skal familievernet ha samtalegrupper for barn?

Lillian Husby, Familievernkontoret i Sør-Trøndelag

I Norge rammes ca. 12.000 barn under 18 år av foreldres skilsmisse hvert år. I tillegg kommer barn som opplever at samboende foreldre flytter fra hverandre. Det innebærer at anslagsvis 25.000 barn berøres av dette årlig. Hva har familievernet å tilby de barna som trenger ekstra oppfølging og hjelp i denne situasjonen?

Barns reaksjoner etter foreldres samlivsbrudd er svært forskjellige, avhengig av både barnet selv og omstendighetene før, under og etter bruddet (Moxnes, 2003). Breivik hevder at barns tilpasning til brudd vanligvis tar 1-2 år (Breivik, 2008). Andre forskere mener at samlivsbrudd kan føre til kronisk stress hos barn. Summen av endringer i forbindelse med samlivsbruddet vil avgjøre hvordan barnet takler bruddet (Amato, 2000). Slike endringer kan blant annet være flytting, dårlig økonomi, nye stepforeldre eller stesøsken og dårligere kontakt med storfamilien. Barn som har opplevd mange slike forandringer, har gjennomsnittlig en mer negativ atferd enn de som har opplevd få (Moxnes, 2003). Flere undersøkelser viser at mange barn har en økt sårbarhet og høyere risiko for å utvikle ulike typer problemer etter foreldres brudd (Thuen, 2001, Størksen, 2006).

Et godt foreldresamarbeid er avgjørende for hvordan det går med barnet etter samlivsbruddet. Dersom det i etterkant av bruddet blir en langvarig foreldrekonflikt, viser forskning at det i seg selv kan ha negative følger for barna. Thuen (2001) har funnet at ca. 20 prosent av familiene som opplever samlivsbrudd, lever med konflikter i mange år etter bruddet. En undersøkelse gjennomført av Moxnes m.fl. (2001) viste at ca 10 prosent av

barna utviklet ulike problemer etter foreldrenes samlivsbrudd, mens 90 prosent greide seg fint. Kjennetegnet ved de barna som greide seg godt, var at de hadde foreldre som samarbeidet, og at de ikke ble utsatt for mange forandringer i løpet av skilsmiseprosessen. (Moxnes m.fl. 2001).

Hva slags tilbud finnes til barn og unge i denne situasjonen?

Både Barnekonvensjonen og Lov om barn og foreldre uttrykker barns rett til innflytelse og medvirkning i saker som angår dem. Fra 2003 ble Barnekonvensjonen inkorporert i norsk lovverk, noe som medførte at aldersgrensen for barns uttalerett ble senket fra tolv til sju år. I familievernsammenheng understrekes disse rettighetene blant annet i forbindelse med meklinger og samtaler om foreldresamarbeid. Det forventes at foreldrene selv snakker med barna sine, og mange foreldre får til dette og greier å ta hensyn til barnas ønsker. I andre tilfeller hvor det for eksempel er store konflikter mellom foreldrene, vil barna gjerne være preget av en lojalitet til foreldrene som kan være et hinder for å uttale seg fritt om disse spørsmål. Barnas ønsker og behov kan komme i skyggen av foreldrenes kamp om økonomi, avtaler og rettigheter.

Barn kan få et tilbud om egne samtaler på familievernkontoret både i forbindelse med meklinger og foreldresamarbeid generelt. Det har vist seg at forholdsvis få foreldre benytter seg av dette tilbudet for sine barn.

Dette er noe av bakgrunnen for at Familievernkontoret i

Sør-Trøndelag bestemte seg for å tilby samtalegrupper som et alternativ for barna. Det ble antatt at det ville være noe lavere terskel for å benytte seg av et gruppetilbud enn et individuelt tilbud. Familievernkontoret hadde i tillegg et ønske om å tydeliggjøre barnas stemme, og hadde en hypotese om at det igjen kunne påvirke foreldresamarbeidet på en positiv måte. Samtalegrupper for barn har vært gjennomført på noen få andre familievernkontor tidligere, men er ikke evaluert på noen systematisk måte. Gruppetilbudene ved familievernkontoret i Sør-Trøndelag har nå vært en del av kontorets praksis i ca sju år. Hver gruppe har bestått av fra fem til åtte barn som møtes en gang pr uke til sammen åtte ganger. Gruppene ledes av erfarne familierapeuter. I gruppene tematiseres ulike spørsmål som gruppelederne innleder til, deretter samtales det om tema. Noen aktuelle tema er: Hvordan skjedde bruddet, hvilke følelser har barna knyttet til dette, hvordan kan de uttrykke sin mening, hvilke erfaringer har de med stepforeldre og stesøsken, og deres tanker om fremtiden. I tillegg til samtaler, brukes tiden også til lek, formingsaktiviteter og spising.

Hva hjelper?

Det er gjort lite forskning på tilbud om hjelp og støtte til barn som har opplevd foreldres samlivsbrudd, særlig i Norge. En evalueringsundersøkelse fra et prosjekt i Bærum kommune (PIS) har vist at barn som har deltatt i samtalegrupper er positive til nytteverdien.

- De har blitt flinkere til å sette ord på det som var vanskelig.
- De har fått bedre selvtillit.

- Atferdsendring og bedring i psykosomatiske symptomer som hodepine og vondt i magen, særlig hos de yngste barna.

Forskning fra USA og Tyskland har også vist bedring på mange områder for de barna som har deltatt i samtalegrupper. Disse gruppene har vært knyttet til de enkelte skoler, og barna som har deltatt har gjerne allerede fått problemer som følge av foreldrenes skilsmisse. Evalueringene viste:

- Bedring av blant annet angst og depresjon
- Styrket selvfølelse
- Bedre kognitiv bearbeidelse av skilsmissen (Schmidt-Denter og Schmidt, 1997).

Metode / utvalg i masterundersøkelsen

På grunn av lite forskning på samtalegrupper som metode, ble dette valgt som tema for min masterundersøkelse i 2010. Målet var å beskrive barn og unges erfaringer med å delta i samtalegrupper etter foreldres samlivsbrudd, og å finne ut hvilken betydning gruppedeltakelse hadde for dem. Det ble gjennomført en kvalitativ undersøkelse basert på fokusgruppeintervju med to barnegrupper i alderen 9 - 11 år og 12 - 15 år. Barna hadde deltatt i samtalegrupper ved familievernkontoret i etterkant av foreldrenes samlivsbrudd.

Problemstillingen som ble valgt: Hvilke erfaringer og opplevelser har barn og unge ved deltakelse i samtalegrupper etter foreldres samlivsbrudd?

Resultater

Følgende tema viste seg nyttige for barna:

- **Hjelp til å sette ord på vanskelige følelser og å si sin mening**

Gjennom deltakelse i samtalegruppen ble mange ulike følelser tematisert, som for eksempel sorg, sinne, savn. Flere av barna i undersøkelsen gav uttrykk for at deltakelse i samtalegruppene hjalp dem å sette ord på vanskelige følelser. Det var særlig knyttet til tiden før, under og etter bruddet og hvordan de hadde det nå. Barna kunne dele sine opplevelser og fritt si sin mening i gruppen. Det medførte at det ble lettere for dem å snakke med andre, både foreldre, venner, lærere osv.

"Bare det å få snakket om det gjør hverdagen mye lettere egentlig". (Jente 15 år). Mange snakket også om dårlig samvittighet. Hvis de uttrykte sin mening til den ene forelderen som de visste at den andre var uenig i, fikk de dårlig samvittighet. De var også redde for at foreldrene skulle bli sinte eller lei seg. Det kunne medføre at de lot være å si noe. "Derfor holder jeg det inni meg", sa en jente på 15 år. "Før lå jeg i senga om kveldene og tenkte; hva skal jeg gjøre? Etter at jeg begynte i gruppa og fikk snakket om det, kunne jeg sove godt om kveldene". (Jente 14 år).

- **Økt forståelse og opplevelse sammenheng**

Mange vanskelige spørsmål ble tematisert, blant annet foreldrenes brudd og hvorfor de skilte seg. "Pappa flyttet ut dagen etter at jeg fikk vite det. Han kom med masse esker og sånn, det var liksom på film. Det syns jeg var skikkelig ille". (Jente 15 år). Vår erfaring er at mange foreldre er opptatt av å beskytte barna mot de vanskelige spørsmålene rundt et brudd, og avviser barnas mange "hvorfor", eller gir dem for korte svar. Spesielt de yngste barna hadde et stort behov for å snakke nettopp om bruddet, fordi de hadde fått mindre informasjon fra foreldrene enn de eldste barna. Ungdommer er gjerne tydeligere i sine spørsmål til foreldrene. De får derfor lettere forklaringer på det som har skjedd, og kan bedre forstå noe av prosessen.

- **Fellesskapsfølelse**

Det var spesielt ungdommene som ga uttrykk for at de satte pris på fellesskapet med de andre i gruppen. Det å vite at andre var i samme situasjon og at de kunne dele felles erfaringer, var betydningsfullt for dem. "At vi fikk være sammen med andre i samme situasjon og forstå at vi ikke var alene i verden om den tingen. Vi kunne også løse det på forskjellige måter enn den måten vi tenkte selv". (Jente 14 år).

Flere jenter fortalte at de snakker mer med venner om de vanskelige utfordringer enn det guttene sier at de gjør. Gutter har derfor færre muligheter til å bearbeide

vanskelige tanker og følelser knyttet til foreldres samlivsbrudd. Det vil derfor være ekstra viktig å rekruttere gutter til slike grupper.

Konklusjon

Som tidligere nevnt er det lite forskning i Norge på barn i samtalegrupper etter foreldres samlivsbrudd, og hvilken effekt det har for barna på kort og lang sikt.

Denne undersøkelsen har vist at det har betydning for barn og unge å delta i samtalegrupper etter foreldres samlivsbrudd. De får hjelp til å sette ord på vanskelige følelser, de greier bedre å si sin mening, og de opplever en følelse av sammenheng og forståelse i en vanskelig situasjon. Det kan se ut til at barna greier å håndtere tilværelsen sin og de dilemma de står i på en bedre måte etter deltakelse i grupper. Barna vektlegger også betydningen av et fellesskap med andre barn i samme situasjon. Et av barna i gruppen uttrykte det på følgende måte:

"Det har blitt bedre å være skilsmissebarn - stresset er blitt borte."

Litteratur

Amato, P.R. (2000) The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family* 62: 1269-1287.

Husby, L. (2010) *Barn og unges erfaring med og opplevelse av å delta i samtalegrupper etter foreldres samlivsbrudd*. (NTNU).

Moxnes, K. m.fl. (2001) *Skilsmisens mange ansikter*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.

Moxnes, K. (2003) *Skånsomme skilsmisser: Med barnet i fokus*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.

Thuen, F. (2001) *Barn og skilsmisser - en gjennomgang av forskning på feltet*. I: Dyregrov, A. Lorentzen, G., Raaheim, K. (red) *Et liv for barn*. Oslo: Fagbokforlaget.

Schmidt-Dente, U. & Schmitz H. (1997) *Gruppeinterventionen für Kinder aus Trennungs- und Scheidungsfamilien. Ein Literaturüberblick*. München Basel: Ernst Reinhardt Verlag.

Størksen, Ingunn (2006) *Parental divorce: Psychological distress and adjustment in adolesence and adult offspring*. Oslo: Faculty of Social Science, University of Oslo.

KOR for barn

Når barn kommer til samtaler i familievernet alene og sammen med sine foreldre/foresatte, er det en utfordring for terapeutene/de voksne å sikre at de unge blir hørt og forstått. KOR-skalaene for barn hjelper barn til å uttrykke seg.

Familievernet innfører KOR (Klient og resultatstyrt terapi) som et verktøy for kvalitetsutvikling og brukermedvirkning i samtaler. Det er utviklet KOR-skalaer spesielt for barn og ungdom. Barn under ca seks år får et ark med store ansikter der de kan tegne inn hvordan de «føler seg».

KOR-skalaene for barn består av fire 10 cm lange linjer, der barnet kan krysse av mellom et smileansikt og et trist ansikt. Skalaene, CORS (Children Outcome Rating Scale) og CSRS (Children Session Rating Scale) er utviklet for barn, og har vist seg å være særlig nyttige for at barn kan tydeliggjøre sin oppfatning og opplevelse av seg selv, trivsel i familien, trivsel på skole og med venner.

- Erfaringene med bruk av KOR er at barnets stemme på denne måten kommer fort inn i samtalen. Den gjentagende bruken av skalaene fra time til time bidrar til at de voksne kan følge med på om barnet opplever å ha det bedre på sentrale områder i livet. Barnets skåre er et viktig utgangspunkt for å sette inn riktig hjelp til barnet og familien, sier seniorrådgiver Marianne Bie i Bufdir. De voksne oppfordres til å skåre for hvordan de tror barnet har det, når de kommer til samtale sammen med barn.

- Det er nyttig for barn å høre de voksne drøfte sine tanker om ulikheter i skåring mellom barna og dem selv. KOR bidrar også til å rette foreldrenes fokus mot barnets opplevelser, uansett om barnet er tilstede eller ikke, sier Bie.

KOR er godt egnet for samtaler for foreldre og barn sammen.

1. KOR støtter barn i å formidle seg og er ikke avhengig av om barn har gode verbale evner. Det er lettere for barn å uttrykke seg med kryss på et ark, enn å fortelle muntlig om egne følelser og opplevelser. Skårene kan gi et utgangspunkt for samtaler om temaene.

2. Bruk av KOR for barn bidrar til å ivareta barns rett til å uttale seg i saker som gjelder dem, selv og til «høring» av barn i meklings eller foreldresamarbeid. De voksne får et utvidet blikk på hvordan barn opplever å ha det og ser lettere hele barnets verden.

3. KOR gir en nyansering av hvordan barn har det. Man kommer raskere til problemstillinger å arbeide med.

4. Når barn og voksne ser på KOR skalaene sammen gir det en visuell deling og et fellesskap.

Litteratur

Brukerhåndbok for KOR i Familievernet, Bufdir 2011

Familievernets skriftserie 2/2010. Brukermedvirkning i familievernet.

På familienettet.no finner du informasjon om:

- Stønader og lovverk
- Familieliv, samliv og foreldrerollen
- Veiviser til hjelpeapparatet
- Hjelp i hverdagen
- Lesernes historier
- ...og mye mer

familienettet.no

Barn i risiko skal bli sett

Fem regionale team skal styrke kompetansen i kommunene for å nå sårbare småbarnsforeldre som strever med psykisk helse, rusmidler og vold. Målet er et tjenestetilbud som tidlig kan identifisere risikofaktorer og ansatte som har mot til å handle.

Det nye opplæringsprogrammet er etablert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Helsedirektoratet i samarbeid med R-BUP, RVTS, Bufetat og KoRus. Programmet gir opplæring i bruk av kartleggingsverktøy og samtalemotodikk i møtet med de aktuelle klientene og har et nasjonalt nedslagsfelt.

- Det er kjent at noen gravide og spedbarn- og småbarnsforeldre har problemer knyttet til rusmiddelbruk, psykisk helse og vold i familien. Egne problemer kan forhindre god nok sensitivitet som omsorgsgiver. Det er viktig å komme i kontakt på et så tidlig tidspunkt med foreldre som sliter. Da kan de tidlig få den hjelp og oppfølging de trenger, og dermed gi barnet en best mulig start i livet, sier seniorrådgiver May Hege Frydenlund i Bufdir. Hun har representert direktoratet i arbeidsgruppen.

Bruk av kartleggingsverktøy (EPDS, TWEAK og AAS) og samtalemotodikk (MI) er et godt utgangspunkt for å kunne snakke om tabubelagte og sensitive temaer. Bruk av verktøyene vil kunne føre til at samtalen rundt psykisk helse, rusmiddelbruk og vold vil bli en naturlig del av ordinær oppfølging av alle gravide, sped- og småbarnsforeldre.

- Kommunen tilbys kunnskap om disse instrumentene inkludert opplæring i samtalemotodikk spesielt tilpasset disse temaområdene. Målsettingen er å oppdage risiko for skjevutvikling hos barn tidlig, og forbedre utsatte barns oppvekstvilkår og livssituasjon, sier Frydenlund.

Om opplæringsprogrammet

Opplæringsprogrammet går over fem dager og rettes først og fremst mot primærhelsetjenestene og samarbeidende tjenester som et ledd i folkehelsearbeidet. Temaområder er

- Vold under graviditet og i småbarnsfasen
- Alkohol og graviditet
- Rusbruk i småbarnsfamilier
- Psykiske vansker hos gravide og småbarnsforeldre
- Opplæring i samtalekompetanse om sensitive tema, med fokus på endring og støtte
- Tverrfaglighet

Programmet er gjennomført i minst en kommune i hver region, som del av Bufetats satsing rettet mot barn av psykisk syke og/eller barn av foreldre som misbruker rusmidler.

De samarbeidende instansene som utgjør regionale team, ivaretar hver sin del av programmet. Familievernnet og statlig barnevern har ansvar for en av de fem dagene i programmet som omhandler å styrke samhandlingskompetanse for å sikre tverrfaglig og helhetlig hjelp til familier med alvorlig og kompleks problematikk.

Deltakere

- Opplæringen er i første rekke rettet mot de faggrupper i kommunen som til daglig arbeider med gravide og familier med små barn. Det gjelder særlig fastlege, jordmødre, helsesøstre og NAV. Det anses som gunstig om barnevern, familievern, PPT og barnehager er representert på hele programmet. Kommunen står som praktisk arrangør (fristilling av deltakerne, lokaliteter, lunsj). Ut over dette er opplæringen gratis for kommunen. Nærmere informasjon om programmet og opplæringen finnes på en kommende nettside på Helsedirektoratet hjemmeside, opplyser May Hege Frydenlund.

Flere familiekontorer med foreldreveiledning

Åtte familievernkontorer har kompetanse til å gi kommunene tilbudet om Program for foreldreveiledning. Fem kontor har ansatte under opplæring. Det er et mål å rekruttere flere familievernkontor til oppgaven, slik at tilbudet om foreldreveiledning blir likt for hele landet.

-Familievernets oppdrag knyttet til Program for foreldreveiledning er å gi kommunene tilbud om ICDP veilederopplæring for sine ansatte, slik at foreldre og andre omsorgsgivere kan få tilbud om veiledning lokalt. De statlige fagteamene har tilsvarende oppdrag. Det er derfor naturlig å samarbeide om oppgaven på tvers av enhetene, sier seniorrådgiver Grete Flakk i Bufdir.

Ansatte på familievernkontorene benytter også programmet i sitt daglige arbeid med par og familier for å skape økt forståelse og bevissthet om samspill: i veiledning av foreldrepar som strever med samspillet med barna eller ungdommene sine, eller som har konflikter seg imellom knyttet til barneoppdragelse.

- Dette er ikke minst nyttig der foreldrene har ulik kulturell bakgrunn og ulike syn på barneoppdragelse, eller der familier med minoritetsbakgrunn strever med å oppdra barna i norsk kultur, sier Flakk.

En evaluering av programmet som er gjennomført i perioden 2007-2010 viser at de som har deltatt, rapporterer om færre konflikter og bedre atmosfære i hjemmet. Det rapporteres også om positiv effekt på forholdet foreldrene imellom.

Program for foreldreveiledning

Program for foreldreveiledning skal styrke foreldre i foreldrerollen og skape gode oppvekstvilkår for barn. Foreldrene får trent opp lydhørhet og bevissthet i forhold til barnas behov. De får trygghet til å finne egne løsninger til barnas beste. Programmet er helsefremmende og forebyggende. Opplegget kan også brukes i barnehage og skole.

Programmet består av tre deler:

- Gruppevirksomhet knyttet til ulike kommunale tjenester, som helsestasjon, barnehage, pedagogisk-psykologisk tjeneste og introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger. Gruppevirksomheten er basert på det norsk-utviklede International Child Development Programme (ICDP). Det er laget en egen versjon for minoritetsetniske foreldre.
- Helsestasjon-materiellet "Sammen foreldre og barn", en informativ perm som deles ut til alle som får barn. Permen er til bruk i den daglige virksomheten og konsultasjonene ved helsestasjonene. Materiellet er utviklet av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Helsedirektoratet.
- Brosjyrer, temahefter og DVD'er om ulike tema i forhold til omsorg for barn. Hittil har programmet laget rundt 35 ulike tema-utgivelser. Dette materiellet kan brukes av både foreldre, grupper og fagpersoner ved behov.

Program for foreldreveiledning har vært i drift siden 1995. Ansatte i ca 130 kommuner har fått opplæring for å bruke ICDP-programmet. Over 2000 veiledere er sertifisert. Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) står for opplæringen, gjennom fagteamene og familievernkontorene.

Møtene i foreldregruppene skal gi foreldrene trygghet til å finne egne løsninger til beste for barna, uten at det blir ferdige "oppskrifter" eller faste manualer. Gruppene bruker heftet "8 tema for godt samspill" i sine diskusjoner. Målet er å øke foreldrenes lydhørhet og bevissthet i forhold til barnas behov, og gjøre dem i stand til å møte behovene.

Du kan lese mer om Program for foreldreveiledning og laste ned temahefter og annet materiell på denne nettsiden:

www.bufetat.no/foreldrerettleiing/

Kontaktperson: grete.flakk@bufdir.no

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet
Stensberggata 27
Postboks 8113 Dep.
0032 Oslo
Telefon 46 61 50 00
Faks: 22 98 01 06
E-post: postmottak@bufdir.no

ISBN 978-82-998122-8-3

9 788299 812283 >